

Katja Antila

KUVAKIRJAT KESTÄVÄN ELÄMÄNTAVAN TUKENA

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Katja Antila: Kuvakirjat kestävän elämäntavan tukena
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteen maisteri
Helmikuu 2022

Ilmaston liiallisen lämpenemisen vuoksi on ryhdytty tekemään erilaisia toimia, jotta maapallo säilyisi elinkelpoisena sen kaikille asukkaille tulevaisuudessakin. Yhtenä toimena pyritään kasvatuksella ja valistuksella vaikuttamaan varhaiskasvatukseen lapsiin vahvistamalla heidän suhdettaan luontoon sekä opettamalla heille kestäviä elämäntapoja. Varhaiskasvatuksessa katsellaan ja luetaan paljon kuvakirjoja, minkä vuoksi tässä tutkimuksessa selvitetään, miten kuvakirjojen avulla voidaan tukea 3–5-vuotiaiden lasten kestävä elämäntapaa.

Tutkimusaiheen ajankohtaisuuden vuoksi analysoitavaksi valittiin vuonna 2020 julkaistuista kuvakirjoista 11 kirjaa. Kirjojen aiheet liittyvät ympäristöstä huolehtimiseen, ja niiden motiivina on tukea lapsia oppimaan ympäristöstä huolehtimisen taitoja. Teoreettisena viitekehysenä toimii polkupyörämalli, jonka seitsemän osaluuetta tarjoavat ilmastokasvatuksellisen näkökulman kuvakirjoihin. Kuvakirjojen analyysissä huomioitiin sekä teksti että kuvat.

Tutkimustulokset osoittavat, että kuvakirjat tarjoavat tietoa kestävästä elämäntavoista ja välittävät arvoja, jotka ohjaavat kohti kestävä toimintaa. Kirjoissa osoittautuvat tärkeiksi yksilöllinen ja yhteinen ajattelu sekä konkreettisten toimintojen tekeminen yhdessä, jotta tavoitteet saavutettaisiin paremmin. Kestävästä elämäntavoista toteutetaan eniten kierrätystä ja toimimisen esteenä on useimmiten ajattelemattomuus tai tiedon ja taidon puute. Kuvakirjoista ilmenee, että myönteiset tunteet, myötätunto ja sopivassa määrin häpeä johtavat parhaiten kestävään toimintaan. Ongelmien ratkaisu, yhdessä toimiminen sekä tavoitteen realismi lisäävät tulevaisuuden näkemistä toiveikkaana. Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että kuvakirjoja voi käyttää kestävä elämäntavan tukemisen apuna.

Tulevaisuudessa olisi hyvä selvittää, minkälaisia kuvakirjoja varhaiskasvatuksessa tarjotaan lapsille katseltavaksi, ja mitä heille siellä luetaan. Huolta herättää, saavatko varhaiskasvattajat koulutuksestaan tai Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista riittävästi valmiuksia ja ohjeita tukea lapsia kohti kestävä elämäntapaa. Tutkimus osoittaa, että kuvakirjat tukevat lasten kestävä elämäntapaa, mutta vielä jää ratkaisematta, siirtyykö osaaminen lapsilla käytännön arkeen. Tutkimuksen perusteella voisi ehdottaa, että varhaiskasvatukseenkin soveltuvaan polkupyörämalliin vaihdettaisiin Tandem-pyörä korostamaan yhdessä vaikuttamisen tärkeyttä.

Avainsanat: Kestävä elämäntapa, kuvakirja, polkupyörämalli, varhaiskasvatust

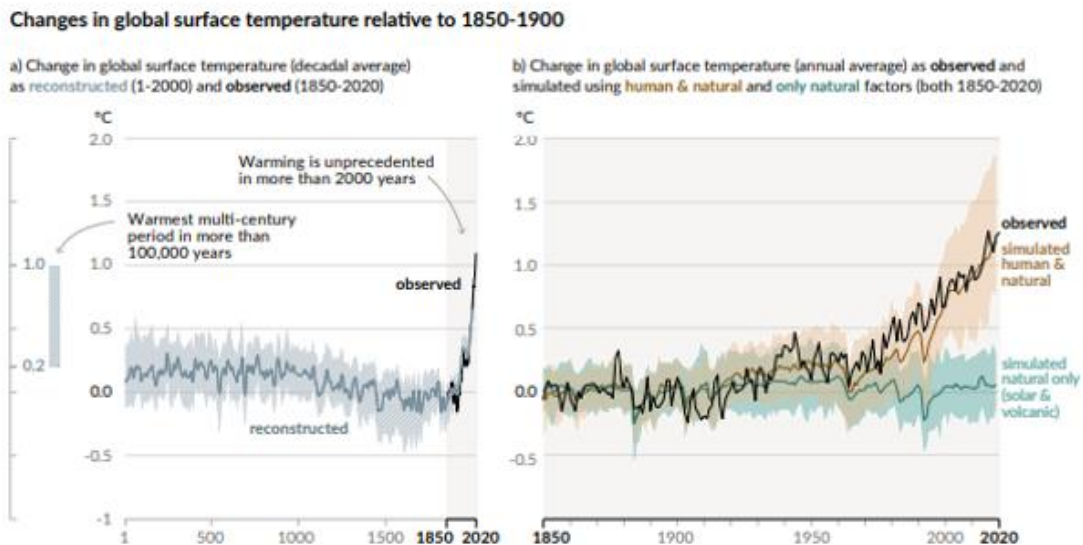
Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	POLKUPYÖRÄMALLI VARHAISKASVATUKSESSA JA KUVAKIRJOISSA.....	7
2.1	Tieto ja ajattelun taidot	8
2.2	Arvot, identiteetti ja maailmankuva.....	10
2.3	Toiminnat	12
2.4	Motivaatio ja osallisuus	13
2.5	Toiminnan esteet.....	14
2.6	Toivo ja muut tunteet.....	15
2.7	Tulevaisuuteen suuntaaminen	17
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	19
3.1	Aineisto	19
3.2	Kuvakirjojen analyysi.....	21
3.3	Eettisyys.....	24
4	TULOKSET	26
4.1	Tieto ja ajattelun taidot kuvakirjoissa.....	26
4.2	Arvot, identiteetti ja maailmankuva kuvakirjoissa	33
4.3	Toiminta kuvakirjoissa.....	36
4.4	Motivaatio ja osallisuus kuvakirjoissa	38
4.5	Toiminnan esteet kuvakirjoissa	41
4.6	Toivo ja muut tunteet kuvakirjoissa	43
4.7	Tulevaisuuteen suuntaaminen kuvakirjoissa	47
4.8	Yhteenveto tuloksista	48
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	50
5.1	Miten lasten kuvakirjat tukevat lasten kestävän elämäntavan kehitystä?	51
5.2	Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimuksen aiheet	59

1 JOHDANTO

”No more Blah, Blah, Blah,” toistaa nuori ilmastoaktivisti Greta Thunberg mielenilmaisussa Glasgowissa, jossa pidettiin YK:n johtama COP26 ilmastokokous (Saarikoski, 2021). Kokouksessa todettiin, että ilmastotekoja on tehty, mutta estääksemme maapalloa lämpenemästä 1,5 astetta enempää, on merkittäviä tekoja tehtävä nopeasti lisää (Council of the European Union, 2021). Kuten Thunberg edellä ilmaisi, puheet eivät riitä, vaan on todella tehtävä jotain (Saarikoski, 2021), sillä ilmaston lämpeneminen on todellista ja koskettaa maapallon koko väestöä (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC], 2021). Maapallon lämpötila on IPCC:n (2021) tilastojen mukaan noussut nopeasti ihmisten toimesta viimeisen sadan vuoden aikana (ks. KUVA 1). Lämmön poistumista maapallolta estävät muun muassa fossiilisten polttoaineiden käytöstä muodostuneet kasvihuonepäästöt (World Wide Fund for nature [WWF], 2022).

KUVA 1. Ilmaston lämpeneminen (IPCC, 2021)

Osa ihmisistä kyseenalaistaa ilmastonmuutoksen olemassaolon, mikä saattaa Pihkalan (2017) mukaan johtua ihmisten torjuntareaktiosta ikävää asiaa kohtaan. Huolimatta erilaisista näkemyksistä, on tosiasia, että ilmasto muuttuu parhaillaan. Muun muassa suuret vahingolliset ja vaaralliset sääilmiöt lisääntyvät entisestään, jäätiköt sulavat ja merivesi nousee, eläinlajeja kuolee sukupuuttoon sekä tuholaisten ja kasvitautien määrä lisääntyy (WWF, 2022).

Yhdistyneet kansakunnat (2015) on laatinut kestävän kehityksen AGENDA 2030 –toimintaohjelman, jonka kunnianhimoiset tavoitteet kestävän elämäntavan edistämiseksi ulottuvat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin 2018 asti.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävä elämäntapaa. (Opetushallitus, 2018, s. 46)

Nykyiset ympäristöhaasteet vaativat Tolppasen ym. (2017) mukaan ilmastokasvatusta, jonka avulla voidaan opettaa ilmastonmuutokseen liittyviä asioita. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2018 käytetään ilmastokasvatuksen sijaan kestävän elämäntavan -käsitettä kuvattaessa niitä taitoja, joiden johdosta maapallolla olisi hyvä elää tulevaisuudessakin. Myös tässä tutkimuksessa käytetään kestävä elämäntapa -käsitettä. Tolppasen ym. (2017) kokonaisvaltainen ilmastokasvatuksen polkupyörämalli toimii tämän tutkimuksen ohjaavana teoriana lasten kuvakirjojen analyysille. Mallia ei ole vielä ehditty juurikaan käyttää sen uutuuden vuoksi, mutta muuten varhaiskasvatuksessa on tehty aikaisempaa tutkimusta liittyen kestäväan kehitykseen tai ympäristökasvatukseen.

Huoli ympäristöstä on näkynyt kirjallisuudessa Laakson ym. (2011, s. 9) mukaan jo 1800-luvulla, mutta 1960-luvulta lähtien se on lisääntynyt lastenkirjallisuudessa ja 2000-luvulla onkin syntynyt voimakkaampi niin kutsuttu ekologisen kirjallisuuden aalto, jossa näkyvät muun muassa eläinsuojelun, kierrättämisen tai ilmastonmuutoksen teemat. Myös lastenkirjallisuuden tutkimus on lisääntynyt viime aikoina (Heikkilä-Halttunen, 2015a). Aikoinaan lastenkirjallisuus on syntynyt vastaamaan kasvatuksellisiin tarpeisiin (Laakso ym., 2011, s. 16) ja 1970-luvulla lasten kirjoilla haluttiin muuttaa lasten maailmankuvaa (Havaste, 2001, s. 51). Orrin (1992) mukaan kirjallisuuden avulla voidaan muokata kulttuurin ja yksilön luontoon liittyviä arvoja ja asenteita

välittämällä lukijalle mallia ihmisen ja ympäristön suhteesta (Laakson ym., 2011, s. 17 mukaan). Myös Aaltola (2019, s. 159–173) toteaa, että kirjallisuuden avulla voidaan ohjata ihmisen rakkautta eläimiä ja luontoa kohtaan, mikä parhaimmillaan johtaa esimerkiksi siihen, että ihminen laittaa eläinten tarpeet itsensä edelle.

Kestävän elämäntavan näkökulmasta kannattaa tukea lasten kiinnostusta kuvakirjoja kohtaan, sillä tutkimusten mukaan kirjoja lukevat osallistuvat yhteiskunnallisiin aktiviteetteihin ja ovat jäsenenä erilaisissa yhteisiin asioihin sekä toisten ihmisten hyvinvointiin edistävissä yhdistyksissä ja järjestöissä (Helkama, 2009, s. 24). Jotta lastenkirjat voivat olla väline lasten kestävän elämäntavan kehittämisessä, on lastenkirjoja osattava käsitellä varhaiskasvatuksessa (Heinimaa, 2001, s. 161). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 velvoittavatkin varhaiskasvattajia tutustumaan lasten kanssa lastenkirjallisuuteen ja käyttämään kirjoja monipuolisesti (Opetushallitus, 2018, s. 42). Varhaiskasvattajaksi käsitetään tässä tutkimuksessa kaikki ne, jotka toimivat varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuksen opettajana, sosionomina tai lastenhoitajana ja ne, joilla on käytössä edellä mainittuja vastaavat vanhemmat nimikkeet.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tehdä noin 3–5-vuotiaan lasten kestävän elämäntavan tukemisen tärkeyttä näkyväksi varhaiskasvatuksen henkilöstölle sekä kaikille niille, jotka voivat vaikuttaa kestävän elämäntavan edistämiseen välillisesti. Tutkimus antaa uuden näkökulman katsella maailmaa kuvakirjojen avulla ja lukemalla tutkimusraportin voi lukija tutustua kestävästä elämäntapaa tukeviin vuonna 2020 julkaistuihin kuvakirjoihin. Kuvakirjojen kirjoittajat ja kuvittajat voivat saada tutkimustuloksista ideoita kestävän elämäntavan tukemiseen vielä kirjoittamattomiin ja kuvittamattomiin kuvakirjoihinsa. Tässä tutkimuksessa haetaan vastausta tutkimusongelmaan, miten lasten kuvakirjat tukevat lasten kestävän elämäntavan kehitystä?

2 POLKUPYÖRÄMALLI VARHAISKASVATUKSESSA JA KUVAKIRJOISSA

Tolppasen ym. (2017) kokonaisvaltainen Ilmastokasvatuksen polkupyörämalli (ks. KUVA 2) kuvataan polkupyörän muodossa, koska niin polkupyörä kuin ilmastokasvatuskin tarvitsevat sen kaikkia osia toimiakseen ja ne tarvitsevat käyttäjän. Ilmastokasvatuksen osia ovat tieto ja ajattelun taidot, arvot, identiteetti ja maailmankuva, toiminnat ilmaston muutoksen hillitsemiseksi, motivaatio ja osallisuus, toiminnan esteet sekä muista malleista poiketen toivo ja muut tunteet sekä suuntaaminen tulevaisuuteen.

KUVA 2. Ilmastokasvatuksen polkupyörämalli (Tolppanen ym., 2017)

2.1 Tieto ja ajattelun taidot

Pyörässä on oltava renkaat, jotta sillä voi liikkua. Tolppasen ym. (2017) toisessa renkaassa on kestävästä elämäntavasta tietoa, jonka avulla polkija osaa toimia kestävä elämäntavan mukaisesti sekä toisessa renkaassa on ajattelun taitoja, jotta polkija pystyy puolestaan arvioimaan tiedon toimivuutta kestävä elämäntavan näkökulmasta. Varhaiskasvatuksessa lasten kanssa harjoitellaan monipuolisen tiedon hankkimista heitä kiinnostavista asioista sekä tiedon kriittistä analysointia ja tarkastelua (Opetushallitus, 2018, s. 20–47). Heikkilä-Halttusen (2015b, s. 41) sekä Heinimaan (2001, s. 156–157) mukaan lapset saavat kuvakirjoista aina tietoa ja Helkaman (2009, s. 26) mukaan kuvakirjojen avulla voi harjoitella kriittistä tarkastelua ja analysointia haastamalla kirjojen valmiit ajatusmallit sekä kyseenalaistamalla niissä ilmenneitä ajatustottumuksia. Lasten oman ajattelun kehittymistä kannattaa tukea, jotta he olisivat kykeneviä toimimaan kestävä elämäntapojen mukaisesti kuten kieltäytymään tarpeettomasta kuluttamisesta (Sivenius ym., 2018, s. 120–121).

Lasten tiedon saantiin vaikuttaa varhaiskasvattajan perehtyneisyys monitieteiseen ja laaja-alaiseen ympäristötietoon (Cantell ym., 2020, s. 144–147). Lapsille on suotavaa antaa virheetöntä tietoa, sillä lapset eivät osaa vielä kovin hyvin Heymanin (2008) mukaan arvioida tiedon todenmukaisuutta. Onkin tärkeää, että lapset oppivat hankkimaan ja arvioimaan tietoa itse, minkä vuoksi varhaiskasvatuksessa tuetaan kielen kehitystä ja opetetaan monilukutaitoa (Opetushallitus, 2018, s. 26–41). Kielellisiä taitoja, tiedon käsittelyä sekä oivaltamiseen liittyviä perustaitoja voi Heikkilä-Halttusen (2015b, s. 39) mukaan harjoitella kuvakirjoja katselemalla ja lukemalla niitä yhdessä varhaiskasvattajan kanssa.

Varhaiskasvatuksessa lasten luonnontuntemusta vahvistetaan harjoittelemalla eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamista sekä opettelemalla erilaisia käsitteitä ympäristöön liittyen vuodenaajat huomioiden (Opetushallitus, 2018, s. 47). Siinä ei siis määritellä tarkkaan, mitkä käsitteet lasten on opittava tai mitkä kasvit tai eläimet lasten on tunnistettava, vaan ideana on perehtyä niihin, joita esiintyy lapsen lähiympäristössä, ja jotka kiinnostavat lapsia. Luomi ym. (2010, s. 48–51) suosittavat Keke päiväkodissa – kestävä kehityksen oppaassa, että lapsille voi kehityksensä mukaisesti antaa tietoa ilmastonmuutoksesta,

luonnonvarojen kulutuksesta, lajien ja elinympäristöjen katoamisesta sekä saastumisesta ja kemikalisoitumisesta.

Varhaiskasvatuksen oppimiskäsityksen mukaisesti lapset omaksuvat ihmettelyn ja oman aktiivisuuden kautta tietoa ja taitoa muun muassa kestävästä elämäntavoista, kun he toimivat erilaisissa ympäristöissä eri ihmisten kanssa (Opetushallitus, 2018, s. 21–22). Lasten kanssa opetellaan huomaamaan luonnon ja ihmisen hyvinvoinnin vaikutus toisiinsa eli luodaan perustaa ekososiaaliselle sivistykselle (Opetushallitus, 2018, s. 21; Salonen, 2014), jolla Salosen (2014) artikkelin pohjalta tarkoitetaan sivistystä, joka on oppimisen tuottamaa ajattelua ja käyttäytymistä ekologisen perustan mukaisesti. Sellars ym. (2018) korostavat artikkelissaan oppimisympäristön tärkeyttä kriittisen ajattelun kehittymisen tukemisessa eli lasten on saatava mahdollisuus tutkia, löytää ja kohdata samoja haasteita toimiessaan toisten lasten kanssa. Tolppanen ym. (2017) pitävät transformatiivista oppimisajattelua tärkeänä, sillä sen mukaan tietoa käsitellään kriittisesti, vertaillaan, analysoidaan sekä rakennetaan uudenlaista ymmärrystä. Näiden taitojen harjoittelu aloitetaan varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on kokonaisvaltainen ajattelutapa, johon päästään systemisen oppimisen mukaisesti luomalla yhteyksiä käsitteiden ja ilmiöiden välille sekä pyrkimällä hallitsemaan laajoja monimutkaisia kokonaisuuksia (Salonen, 2010).

Maailmamme hälyttävä tilanne vaatii kriittisen ajattelun taitoja, jotta olemassa olevia ongelmia voidaan Sellarsin ym. (2018) mielestä ratkaista. Kriittinen ajattelutaito edellyttää Tolppasen ym. (2017) mukaan reflektointitaitoja sekä kriittistä suhtautumista saatavilla olevaan tietoon. Reflektointitaitoja voi varhaiskasvatuksessa harjoitella lasten kanssa esimerkiksi keskustelemalla erilaisista ajattelu- ja toimintamalleista lasten kanssa siten, että kukin kertoo oman näkemyksensä aiheesta toisten kuunnellessa (Opetushallitus, 2018, s. 23–25). Pyrkimällä ymmärtämään toisten näkemyksiä voidaan tehdä tarvittaessa näkyväksi oman ajattelun muutoksen tarpeellisuutta. Heymanin (2008) artikkelissa käsiteltyjen tutkimusten perusteella lapset ovat herkkiä muuttamaan näkemyksiensä perusteita sosiaalisten kokemusten pohjalta. Tämän vuoksi kriittistä ajattelua on hyvä harjoitella esimerkiksi etsimällä tietoa yhdessä ja keskustellen samalla siitä, mikä on luotettava tiedon lähde, ja mistä niin voi päätellä.

Lasten ajattelutaidon kehittymistä tuetaan varhaiskasvatuksessa myös pohtimalla heidän kanssaan eettisiä kysymyksiä, keksimällä ratkaisuja ja uusia toimintatapoja eri tilanteisiin yhdessä (Opetushallitus, 2018, s. 21–44). Lipman (2019, s. 64–66) kehottaa pohtimaan lasten kanssa eri toimintojen perustelujen hyvyttä ja mahdollisen käytöksen ongelmallisuutta, jotta lapset oppisivat määrittämään, mikä on oikein ja mikä väärin. Vaikeiden aiheiden käsittelyssä voi käyttää kuvakirjaa apuna (Heikkilä-Halttunen, 2015b, s. 56–60).

Ongelmien ratkaisemisessa tarvitaan myös luovuutta (Shaheen, 2010; Tolppanen ym., 2017; Värrä, 2018, s. 17). Varhaiskasvatuksessa lasten luova toiminta varmistetaan mahdollistamalla luovuutta edistävät leikit ja taiteellinen ilmaisu (Opetushallitus, 2018, s. 31). Luovuutta voi tukea myös tutkimalla lasten kanssa kuvakirjoja yhdessä, sillä se saa Heinimaan (2001, s. 161) mukaan lasten ajatukset ja mielikuvituksen liikkeelle sekä toimimaan luovasti.

2.2 Arvot, identiteetti ja maailmankuva

Tolppasen ym. (2017) mukaan pyörän runko, johon tiedot ja taidot kiinnittyvät, on arvojen, identiteetin ja maailmankuvan muokkaama perusta. Historia ja vallitseva kulttuuri, joita varhaiskasvattajat ja huoltajat välittävät lapsille omilla teoillaan sekä sanomisillaan, vaikuttavat lasten arvojen, identiteetin ja maailmankuvan muodostumiseen (Opetushallitus, 2018, s. 23; Värrä, 2018, s. 15–16). Niiden poiketessa toisistaan kunnioitetaan kuitenkin kaikkien arvoja (Opetushallitus, 2018, s. 25). Lasten asenteisiin ja maailmankuvaan vaikutetaan Heinimaan (2001, s. 144) mukaan myös kirjoittajan ja kuvittajan kuvakirjoihin kätkemällä opetuksella. Lisäksi tarinoiden avulla välitetään yhteisön sääntöjä, tapoja ja arvoja (Heikkilä-Halttunen, 2015b, s. 97).

Varhaiskasvatuksessa ollaan lasten tukena heidän tarkastellessa yhteiskunnallisia arvoja ja maailmankuvaa sekä lasten identiteetin muotoutumista tuetaan auttamalla lapsia huomaamaan tekojensa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöön (Opetushallitus, 2018, s. 20–23). Tolppanen ym. (2017) tuovat esiin myös, että lapsia olisi hyvä opettaa refleктоimaan yhteisön arvoja ja omaa maailmankuvaansa sekä pohtimaan näiden mahdollista ristiriitaisuutta, jota voi herättää esimerkiksi yksilön vapaus ja tahto sekä yhteinen hyvä, yhteisöllinen vastuu ja omasta tahdosta luopuminen.

Kun lapsille välitetään arvoja, jotka ohjaavat heitä toimimaan kestävän elämäntavan mukaisesti, voidaan Värriin (2018, s. 36) sanoin muuttaa maailmaa kasvatuksella. Varhaiskasvatuksessa kestävän elämäntavan arvot liittyvät kestävän kehityksen periaatteisiin, joita ovat ekologisuus, taloudellisuus sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys (Opetushallitus, 2018, s. 21). Ekologisella kestävyydellä pyritään ylläpitämään elämän monimuotoisuutta, ekosysteemin toimivuutta sekä luonnon kestävyttä sopeuttamalla ihmisen taloudellinen ja aineellinen toiminta. Taloudellinen kestävyys edellyttää, että ei velkaannuta tai menetetä varantojamme sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys varmistaa, että tulevat sukupolvetkin voivat hyvin eli esimerkiksi vettä ja ruokaa on saatavilla sekä on mahdollisuus vaikuttaa ja kouluttautua. (Valtioneuvoston kanslia, 2021.)

Kasvatuksen päämäärä on Siveniuksen ym. (2018, s. 122) mukaan toteutunut, kun lapset ovat omaksuneet itsestään, toisistaan ja luonnosta huolehtimisen osaksi identiteettiään. Näin on käynyt, kun lapsesta on kasvanut esimerkiksi roskaajan sijaan jätteiden kerääjä ja lajittelija, luontoa karsastavan sijaan luontoa rakastava, itsekkään toimijan sijaan toisten auttaja sekä oman vaurauden maksimoijan sijaan luonnonvarojen säästäjä. On tärkeää, että jokainen tiedostaa oman ekologisen identiteettinsä (Tolppanen ym., s. 2017). Kuvakirjan kuvatessa lasten arkea eri paikoissa antaa se samalla Heikkilä-Halttusen (2015b, s. 43) mukaan kulttuurisen identiteetin aineksia lapsille. Tästä voisi päätellä, että kuvakirjan kuvatessa lapsia toimimassa ympäristöstä huolehtien saisivat lapset samaistumisen myötä aineksia oman ekologisen identiteettinsä muodostamiseen.

Erilaiset toimijat luovat ihmisille erilaista kuvaa maailmasta. Lapsille luodaan varhaiskasvatuksessa kuvaa maailmasta, jossa kaikkien elämää arvostetaan oikeudenmukaisesti (Opetushallitus, 2018, s. 20). Kuvakirjat maalaavat lapsille Heikkilä-Halttusen (2015b, s. 60) mukaan maailmasta pääosin onnellista ja myönteistä kuvaa. Salosen (2014) toivomassa maailmassa vallitsisi sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja ekologinen eheys siten, että maailma olisi elinkelpoinen tulevaisuudessakin. Aaltola (2019, s. 81–82) on huolissaan nykyisestä hyötyä, ihmiskeskeisyyttä, kilpailua ja ahneutta korostavasta maailmankuvasta, koska se johtaa luonnon ja eläinkunnan liikakäyttöön. Suomalaisten maailmankuva aiheuttaakin todistettavasti huolta kulutuskeskeisyydellään, sillä Suomessa kulutetaan vajaassa neljässä kuukaudessa se määrä, mitä vuodessa saisi

kuluttaa, jotta maapallo voisi hyvin (WWF, 5. tammikuu, 2022). Salonen (2014) on huolestunut vastuuttomasta maailmankuvasta, sillä se ilmenee kyvyssä kohdata toisia ihmisiä ja eläimiä myötätuntoisesti sekä punnita omien halujen todellista tarvetta. Lehtosen ja Cantellin (2015) raportin mukaan maailmankuvan on muututtava yksilötasolla ja vastuunoton lisääntyttävä yhteisötasolla, jotta voidaan elää kestävän elämäntavan mukaisesti.

2.3 Toiminnat

Pyörä tarvitsee polkimet, joiden avulla pyöräilijä mahdollistaa pyörän liikkeen eli Tolppasen ym. (2017) mukaan saa aikaan tietoihin ja taitoihin perustuvaa toimintaa, minkä eteen on kuitenkin nähtävä vaivaa kuten pyörän polkemisessakin. Salonen (2010) toteaa tutkimusraportissaan, että myönteinen suhtautuminen kestäväan kehitykseen, ei aina johda sen mukaiseen toimintaan. Elinkelpoinen tulevaisuus kuitenkin edellyttää konkreettista toimintaa ja niiden harjoittelua käytännössä (Tolppanen ym., 2017).

Kestävän elämäntavan edistämiseksi voi tehdä monenlaisia asioita, mutta Tolppasen ym. (2017) mukaan lasten kanssa on hyvä, että teot ovat edullisia ja helposti toteutettavissa, tekoja arvostetaan ja niitä tehdään yhdessä sekä eri mahdollisuuksista muistutetaan toistuvasti ja tottumuksia lähdetään muuttamaan tietoisesti. Varhaiskasvatuksessa lapsille opetetaan luonnossa rauhoittumista, luonnosta nauttimista ja luonnon kunnioittamista sekä harjoitellaan kestävän elämäntavan toimintaa, kuten ympäristön siistinä pitämistä, kohtuullisuutta ja säästäväisyyttä, turhien valojen sammuttamista sekä jätteiden vähentämistä esimerkiksi opettelemalla ottamaan ruokaa sen verran kuin syö tai käsittelemällä leluja siten, että ne pysyvät ehjinä (Opetushallitus, 2018, s. 47).

Luonnon ja oman hyvinvoinnin vuoksi lasten kanssa voisi harjoitella Salosen (2014) ehdotuksen mukaisesti joistain asioista luopumista. Kasvisruuan tärkeyttä kannattaa lapsille myös korostaa, sillä Salosen (2010, s. 82) tutkimuksesta käy ilmi, että kasvisruokaa syömällä edistetään kestäväää elämäntapaa. Saramäki (2020) kertoo kirjassaan 250 erilaista ilmastotekoa, joista lasten kanssa opeteltavia voisivat olla kierrättäminen, korjaaminen, tavaran loppuun kuluttaminen ja vastuullinen ostaminen, luonnosta huolehtimisen taidot ja luonnossa olemisen sekä kasvien suosiminen. Lapsiperheen

ympäristöoppaan (2012) mukaan lasten kanssa voidaan opetella säästämään sähköä ja vettä, lisäämään kasviksia ruokaan sekä välttämään ruuan jättämistä, pitämään tavaroista huolta, tekemään hankintoja harkinnalla ja kohtuudella, kierrättämään ja antamaan lahjaksi muutakin kuin materiaalia. Lisäksi kannustetaan liikkumaan kävellen sekä pyörällä ja tekemään retkiä lähelle sekä luontoon. (Ovaska, 2012.)

Koska kuvakirja inspiroi lapsia Heikkilä-Halttusen (2015b, s. 40) mukaan luovaan leikkiin, voisi olettaa, että kestävästä elämäntavasta kertova kirja, johtaisi leikkiin, jossa näitä taitoja harjoitellaan. Parhaimmillaan nämä taidot siirtyisivät oikeaan elämään. Kuinka lapset taitojaan ja tietojaan lopulta käyttävät, riippuu heidän omaksumistaan arvoistaan, asenteistaan ja tahdosta toimia (Opetushallitus, 2018, s. 23).

2.4 Motivaatio ja osallisuus

Tolppanen ym. (2017) edellyttävät, että satulan on houkuteltava eli polkijan on oltava motivoitunut sekä halukas osallistumaan kestävä elämäntavan toimintoihin. Lisäksi polkijan on ymmärrettävä, että ihmisten rakentama yhteiskunta on myös ihmisen muutettavissa. (Tolppanen ym., 2017.) Lasten ollessa motivoituneita toimimaan, voivat he demokratian keinoin osallistua muutoksen toteuttamiseen. Se vaatii lapsilta kuitenkin oma-aloitteista toimintaa, kykyä luottaa omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa sekä kykyä toimia yhdessä toisten kanssa (Opetushallitus, 2018, s. 26–38; Sheridan & Samuelsson, 2001).

Motivoitukseen pitämään luonnosta huolta lapsille on pitänyt muodostua vahva tunneside luontoon (Lehtonen ym., 2018), joka tutkimusten mukaan kehittyy hyvinvoinnin ja oppimisen kanssa parhaiten, kun lapset saavat leikkiä spontaanisti metsässä ilman valvontaa (Korkmaz & Yildiz, 2017; Laaksoharju & Rappe, 2010; Park ym., 2016; Skår ym., 2016). Lapsuuden luontokokemuksilla on siis myönteinen vaikutus luontosuhteen ja ympäristövastuullisuuden kehittymiseen (Chawla & Cushing, 2007). Leikkiä kannattaa hyödyntää eri tavoin, sillä se motivoi lapsia hyvin (Opetushallitus, 2018, s. 22; Sheridan & Samuelsson, 2001).

Jotta ylipäättänsä voi osallistua jollain tasolla, on kuuluttava yhteisöön ja on oltava riittävät vuorovaikutustaidot, joihin lukeutuvat itsestä ja muista vastuun

ottaminen sekä tuen ja myötätunnon osoittaminen (Roos ym., 2018). Varhaiskasvatustalaki (540, 2018) edellyttää, että varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Kannanottoon, omien näkemysten perusteluun sekä toisten näkemyksiin eläytymiseen tarvittavia keskustelutaitoja, voidaan kehittää lukemalla lapsille (Heikkilä-Halttunen, 2015b, s. 12). Virkin (2015) tutkimuksen mukaan lapset näkevät yhteisöllisen toiminnan osallisuudessa tärkeäksi, kun taas varhaiskasvattajat korostavat yksilöllisyyttä.

Lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta tuetaan oppimisen ja yhteisöön kuulumisen kokemuksen kautta (Opetushallitus, 2018, s. 14). Shier (2001) kuvaa osallisuuden portaissaan viiden askelman avulla lasten osallisuuden eri tasoja. Kahdella ensimmäisellä tasolla lapsia kuullaan ja lasten omien mielipiteiden ilmaisua tuetaan. Seuraavilla tasoilla lasten näkemykset huomioidaan, he saavat osallistua päätöksen tekoon sekä pääsevät jakamaan valtaa ja vastuuta päätöksistä. (Shier, 2001.) Varhaiskasvatuksessa lasten on saatava osallistua toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin, jolloin he tulevat aidosti kuulluksi (Opetushallitus, 2018, s. 27). Virkin (2015) tutkimuksesta ilmenee, että lapset kokevat oman osallisuuden toteutuvan varhaiskasvatuksessa omaehtoisen leikin ja ulkoilun sekä vapaiden ja itsenäisten tilanteiden suunnittelussa. Lasten tutkiessa kuvakirjaa varhaiskasvattajan kanssa saavat he mahdollisuuden harjoitella toimimista ja aktiivista osallistumista esimerkiksi keskustelemalla varhaiskasvattajan kanssa kirjan sisällöstä (Heikkilä-Halttunen, 2015b, s. 40).

2.5 Toiminnan esteet

Jarrut voivat estää polkijaa etenemästä kohti kestävää elämäntapaa, minkä vuoksi ympäristövastuullisen toiminnan edistämiseksi on tunnistettava mahdolliset hidasteet ja esteet (Tolppanen ym., 2017, s. 11). Lähtökohtana lasten oppimiselle on, että lapset voivat hyvin ja kokevat olonsa turvalliseksi (Opetushallitus, 2018, s. 22), minkä esimerkiksi yhteinen lukuhetki varhaiskasvattajan kanssa voi tarjota (Heinimaa, 2001, s. 161). Lapset tarvitsevat Salosen mukaan (2010) terveen riippuvuussuhteen toisiin ihmisiin sekä kokemuksen yhteisöön kuulumisesta, jotta materiaaliset seikat eivät korostuisi. Toisaalta yhteisön normit voivat Giffordin (2011) mukaan estää kestävä

elämätavan mukaista toimintaa kuin myös ongelman kieltäminen tai etäännyttäminen sekä omien tekojen vaikuttavuuden epäileminen (Tolppasen ym., 2017 mukaan).

Useat tutkimukset kuvaavat kestävästä elämäntavasta esteitä. Suurimpana esteenä pidetään tiedon ja osaamisen puutetta (Korkmaz & Yildiz, 2017; Laaksoharju & Rappe, 2010; Park ym., 2016; Ratinen ym., 2019; Salonen, 2010; Skår ym., 2016). Myöskään oppimisympäristö ei aina tue tärkeitä luontokokemuksia, joilla tunnesidettä luontoon voisi vahvistaa (Korkmaz & Yildiz, 2017; Laaksoharju & Rappe, 2010; Park ym., 2016; Skår ym., 2016). Salonen (2010) lisää haasteeksi kiireen, toiminnan kalleuden sekä vaikutusmahdollisuuksien puuttumisen. Suomen Ilmastopaneeli toteaa raportissaan, että kouluissa ilmastokasvatuksen esteitä ovat tiedon ja osaamisen puutteen lisäksi arvomaailmojen kohtaamattomuus, ilmastokasvatuksen haasteellisuus sekä ilmastoystävällisempien vaihtoehtojen puuttuminen kouluruokailussa (Ratinen ym., 2019).

Lasten vaikutusmahdollisuuksia lisäisi, kun varhaiskasvattajat kuulisivat heitä. Tämän toteutumista estää Vennisen ja Kankaan (2018, s. 193) mukaan varhaiskasvatuksessa eniten lapsimäärä suhteessa varhaiskasvattajiin, kiire, melu, tietämättömyys ja osaamattomuus, stressi ja väsymys sekä muut työt. Varhaiskasvattaja voi Heikkilä-Halttusen (2015b, s. 35) mielestä osoittaa lapsille aidon halunsa kuunnella heidän ajatuksia tekemällä tilaa kiireen keskeltä kuvakirjan lukemiselle.

2.6 Toivo ja muut tunteet

Lamppu ohjaa polkijan etenemistä, kuin myös tunteet vaikuttavat Tolppasen ym. (2017) mukaan merkittävästi kestävästä elämäntavasta mukaiseen toimintaan, mitä Pihkala (2017) puoltaa. Varhaiskasvatuksessa lasten kanssa tunnetaitoja harjoitellaan niin arjessa syntyneissä tilanteissa kuin erilaisissa ohjatuissa tuokioissa. Tunteita nimetään, havainnoidaan ja tiedostetaan sekä varhaiskasvattajat mallintavat tunteiden kanssa toimimista (Opetushallitus, 2018, s. 26). Lapset, joille luetaan kuvakirjoja, pystyvät Heikkilä-Halttusen (2015b, s. 12) mukaan ilmaisemaan tunteitaan monipuolisesti ja myötäelämään toisten tunnetiloja. Pihkala (2017) korostaa, että varhaiskasvattajien on käsiteltävä ensin

itse esimerkiksi ilmastonmuutosta kohtaan kokemat tunteensa ennen aiheesta puhumista, jotta eivät välittäisi lapsille omia tiedostamattomia tunteitaan kuten pelkoa, sillä tunteet tarttuvat helposti.

Nykyisessä maailmamme huolestuttavassa tilanteessamme on tärkeää, että jokainen ymmärtää oman vastuunsa toimia maapallon parhaaksi. Aaltola (2019, s. 30) ja Pihkala (2017) kuitenkin muistuttavat, että kenenkään ei tarvitse pelastaa tätä maailmaa yksin. Lasten kohdatessa maailmaa muodostuu heille ympäristötunteita, jotka puolestaan muodostuvat sen mukaan, miten tärkeäksi lapset kohtaamansa asian kokevat (Pihkala, 2019, s. 17). Syntyneet tunteet vaikuttavat lasten toimintaan asian hyväksi tai vastaan, minkä vuoksi on tärkeää, että tunnistamme tunteemme, jotka edistävät tai jopa estävät meitä tekemästä muutoksia (Aaltola, 2019, s. 9). Heikkilä-Halttusen (2015b, s. 39) mukaan kuvakirjan tapahtumiin samaistumalla tai myötäelämällä kirjan hahmon tunteita lapset voivat oppia tunteiden säätely- ja kanavointikeinoja sekä tukea Salosen (2010) mukaan moraalisen mielikuvituksen kehittymistä.

Kun puhutaan ikävistä asioista kuten satojen eläinten sukupuuttoon kuolemissa, on vaikea välttää kielteisiä tunteita. Liian voimakkaasti koetut negatiiviset ympäristötunteet kuten pelko, avuttomuus, epätoivo, viha, häpeä sekä syyllisyys, voivat muokata maailmankuvaa liian kielteiseksi, jopa toivottomaksi, minkä vuoksi Pihkalan (2017) mukaan myönteisten muutosten sijaan ihmiset voivat kieltää tai vähätellä koko asiaa tai vaipua jopa masennukseen. Mutta ihmisen kokiessa tiettyjä tunteita kuten häpeää, syyllisyyttä ja rakkautta sopivana määränä voivat ne parhaimmillaan saada aikaan ympäristöongelmien ratkaisuja (Aaltola, 2019, s. 31–66). Helkaman (2009, s. 231) mukaan jo pelko syyllisyyden tunteen kokemisen mahdollisuudesta lisää auttamisen halua. Varhaiskasvatuksessa paljon käytetyt kuvakirjat ovat Heinimaan (2001, s. 152–154) mielestä mainio apu lasten kasvun ja kehittämisen edistämiseksi, sillä niiden avulla voi käsitellä vaikeitakin aiheita ja tunteita.

Rakkauden voimaa ei pidä ympäristöasioissakaan aliarvioida, sillä rakkaus johtaa yleensä toisesta huolehtimiseen. Ihmisen ollessa vuorovaikutuksessa esimerkiksi lähimetsän ja sen eläimien kanssa, voi Aaltolan (2019, s. 145) mielestä syntyä positiivinen rakkauden tunne, jolloin vahva tunneside luontoon voi muodostua.

Tolppanen ym. (2017) korostavat, että tunteista juuri toivoa tarvitaan myönteisen tulevaisuuden luomisessa, sillä toivoa kokiessa ihminen on Snyderin (2002) mukaan positiivisesti motivoituneessa tilassa ja hyviä tekoja saadaan aikaiseksi. Pihkala (2017) toteaa, että realistisella maailmankuvalla voidaan tukea toiveikkaan asenteen syntymistä. Toivoa saadaan luotua myös kannustamalla ihmisiä oikeisiin tekoihin (Aaltola, 2019, s. 65).

2.7 Tulevaisuuteen suuntaaminen

Tolppasen ym. (2017) polkupyörämallin ohjaustangon avulla polkija suuntaa matkansa tulevaisuuteen kohti kestäväää elämäntapaa, mikä edellyttää tulevaisuuden pohtimista ja visioimista. Varhaiskasvattajat tukevat tätä matkaa päämääränään toiveikas tulevaisuus, jossa ihmiset, eläimet ja kasvit voivat yhä elää (Värri, 2020, s. 259). Varhaiskasvatuksessa lasten kanssa voi käsitellä tulevaisuutta siten, että lapset suunnittelevat omaa oppimisympäristöään tai luovat mielikuvitusmaailmoja, jotka kuvastavat tulevaisuutta sekä pohtivat, miten toimimalla tulevaisuus voisi olla hyvä (Opetushallitus, 2018, s. 25–45). Näin harjoitellaan myös luovuutta, joka on oleellinen kyky tulevaisuuden ongelmien ratkaisussa (Shaheen, 2010; Tolppanen ym., 2017).

Tulevaisuudessa tarvitaan hyviä tekoja luontoa kohtaan, mikä edellyttää, että lapset oppivat varhaiskasvatuksessa kunnioittamaan luontoa (Opetushallitus, 2018, s. 47) sekä Salosen (2020, s. 249) että Ratisen (2020, s. 252) mukaan jopa rakastamaan luontoa. Haringin (2002, s. 74–75) mukaan tietoa tarvitaan nykyisyydestä, tulevaisuudesta ja tulevaisuutta luovista toimintamalleista. Arböl ja Rikkinen (2002, s. 62–63) sekä Haapala (2002, s. 131) korostavat, että lasten on tärkeää oppia välittömästi elämää varten hyödynnettävissä olevia tietoja sekä taitoja, joiden avulla he voivat ymmärtää tulevaisuutta ja kohdata muuttuvia tietoja sekä tilanteita. Tulevaisuuteen kasvamisen haasteena onkin Tolppasen ym. (2017) mukaan epävarmuus. Arbölin ja Rikkisen (2002, s. 51) mukaan tulevaisuudesta on annettava tietoa siten, että lapset voivat uskoa hyvään tulevaisuuteen jatkossakin, mikä on Tolppasen ym. (2017) mukaan myös tärkeää.

Kestävä toiminta lähtee yksilöstä esimerkiksi tämän omista kulutustottumuksista (Ratinen, 2020, s. 252). Jokainen lapsi on ainutlaatuinen

(Opetushallitus, 2018, s. 20; Salonen, 2020, s. 249) ja jokaisen näkökulmia tarvitaan, jotta todellisuus nähdään paremmin sellaisena kuin se on (Arböl & Rikkinen, 2002, s. 51; Haring, 2002, s. 81; Salonen, 2020, s. 250–251; Tolppanen ym., 2017). Yksilöiden ajatusten ja yhteisten keskustelujen kautta voidaan ajatella tapahtuvan konkreettisia tekoja (Willamo ym., 2020, s. 255). Yhdessä toimien on aina suurempi mahdollisuus vaikuttaa kuin yksin (Ratinen, 2020, s. 252). Salosen (2010) tutkimuksen mukaan yhteisöllisyyden vaaliminen onkin tärkeää kestävän elämäntavan edistämisessä. Varhaiskasvatuksessa lasten toimijuutta tuetaan, jotta saadaan aktiivisia osallistujia ja vaikuttajia huolehtimaan tulevaisuudesta (Opetushallitus, 2018, s. 14). Lisäksi on tärkeää keskittyä vahvuuksiin, ratkaisuihin, tekoihin sekä toivoon, miten toimimme jatkossa, jotta asiat olisivat tulevaisuudessakin hyvin (Salonen, 2020, s. 250–251).

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimus on toteutettu analysoimalla 3–5-vuotiaille lapsille suunnattuja kuvakirjoja. Mikkosen (2005, s. 331–369) mukaan kuvakirjat kertovat sadun tai tarinan, jonka otsikolla, kannella ja loppusivuilla on oma tärkeä tehtävänsä, ja jonka alkuun, loppuun, otsikkoon ja nimiösivuun kuuluu jo kuvitus. Kuvakirjoja luetaan vasemmalta oikealle (Happonen, 2001, s. 104–106) ja niiden toimivaan kokonaisuuteen kuuluvat teksti, kuvitus ja taitto (Happonen, 2001, s. 101; Ylimartimo, 2001, s. 82). Tarinassa tapahtumat etenevät ajassa ja siinä on tapahtumapaikkoja ja henkilöhahmoina esimerkiksi ihmisiä tai eläimiä (Heikkinen, 2015, s. 154).

3.1 *Aineisto*

Tämän tutkimuksen aineiston tarkastelussa on pidettävä mielessä, että tutkimuksen kohteena olevia kuvakirjoja ei ole mitä todennäköisemmin kirjoitettu ja kuvitettu ilmastokasvatuksen päämääriä tavoitellen. Lisäksi Heinimaan (2001, s. 152) mukaan kuvakirjoilla on opettamisen lisäksi muitakin tehtäviä, kuten huvittaminen. Kiinnostuksen kohteena ovat kuvakirjat, joiden aihe liittyy ympäristöstämme huolehtimiseen, ja joiden motiivina on tukea lapsia oppimaan ympäristöstä huolehtimisen taitoja. Kuvakirjoissa annetaan usein tietoa luonnosta ja tarinan toimijoina voivat olla eläimet tai tapahtumapaikkana metsä, mutta nämä itsessään eivät riitä perusteeksi olla mukana tässä tutkimuksessa, vaan tarinassa on lisäksi nimenomaan kerrottava, miten luonnosta ja sen asukkaista pidetään huolta tai mitä tapahtuu, jos ei huolehdi.

Koska tutkimuksen tavoitteena on selvittää kirjoittajien ja kuvittajien tämänhetkistä käsitystä kestävästä elämäntavasta, on aineisto valikoitu mahdollisimman tuoreesta vuosikerrasta eli vuonna 2020 ensi kertaa julkaistuista kuvakirjoista. Lastenkirjainstituutin (2021) mukaan Suomessa on vuonna 2020

julkaistu kaiken kaikkiaan noin 300 kuvakirjaa, joista on lopuksi valittu 11 kirjaa tähän tutkimukseen.

Tutkijan äidinkieli on suomi, minkä vuoksi valitut kuvakirjat ovat suomenkielisiä. Niistä neljä on käännettyjä, mutta käännökseen vaikutusta kirjan antiin ei pohdita tässä tutkimuksessa. Koska tutkimuksen aihe kestävä elämäntapa liittyy tosielämään, on tutkittavissa kuvakirjoissa oltava fiktiivisten tapahtumien lisäksi realismia, minkä vuoksi kuvakirjoihin on valittu tarinoita, ei satuja (Steinby & Mäkikalli, 2013, s. 152). Useamman kuin yhden tarinan kuvakirjat sekä loru- ja riimikirjat on jätetty pois, jotta tutkimus ei paisuisi liian laajaksi, mitä on vältetty myös rajaamalla kuvakirjojen tarinan sivumäärä enimmillään 40 sivuun. Kuvakirjan yleisin sivumäärä on 32 sivua (Heikkilä-Halttunen, 2015a, s. 41).

Kuvakirjoille on muodostunut sattumalta yhteiseksi tekijäksi piirretyt kuvat, kovat kirjan kannet sekä kuva myös takakannessa. Useammassa kirjassa on tarinan jälkeen oheismateriaalia liittyen esimerkiksi kierrättämiseen, mutta niitä ei analysoida. Rohkea tyttö ja jättiläiset ja Muumipeikko majakkasaarella -kirjojen tuotosta osa menee ympäristömme hyväksi tehtävään työhön. Matka Pahnamaan -kirja taas on osa kirjoittajan opinnäytetyötä.

Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa on pääteemoittain kerrottuna kunkin tutkimuksen kohteena olevan kuvakirjan kirjoittaja ja kuvittaja sekä varsinaisen tarinan sivumäärä ja henkilöhahmot, tapahtumapaikka ja -aika (ks. Taulukko 1). Teema kertoo, mistä tarinassa on kyse (Suomela, 2008, s. 140–143). On kuitenkin huomioitava, että jonkun kirjan pääteemaksi on voitu nimetä jokin muu kuin kierrättäminen ja jätemateriaalin kerääminen, vaikka tarinassa niitä esiintyykin. Esimerkiksi Matka Pahnamaan -kirjassa kuvattuun vastuulliseen matkailuun liittyy myös jätteiden keräämistä ja kierrättämistä.

Taulukko 1. Analysoitavat kuvakirjat vuodelta 2020

TEKIJÄT	KIRJAN NIMI	SIVUT	HAHMOT	PAIKKA	AIKA
TEEMA: KIERRÄTYS JA ROSKIEN KERÄYS					
Aittokoski, Lahtinen & Jokinen	Pidä metsä siistinä, Pikkuli	24	Pikkuli-lintu, muut eläimet	Aurinkonummen metsä	Yksi kesäpäivä
Corderay & Neal	Yksi sinne tai tänne!	24	Sarvikuono, kirahvi, pingviini, hiiri, muut eläimet	Kaupunki	Muutama kesäviikko
Kolari	Elma ja yökkäilevä Ylppö	22	Elma, Ylppö-kettu, muut eläimet ja lapset	Koti ja metsä	Useampi kesäpäivä
Rahikka & Sarell	Elsa ja Lauri kierrättävät	20	Elsa ja Lauri vanhempineen, muut aikuiset ja lapset	Koti ja kirpputori	Useampi päivä
Tiitiäinen & Tiitiäinen	Hyvän tahdon tarina	30	Äiti-jänis, Pii-jänislapsi, Robotti Hiphei, Untuvanukke	Metsä	Muutama kesäviikko
TEEMA: ELÄIMISTÄ HUOLEHTIMINEN					
Bondenstam	Elämäni pohjalla: yksinäisen aksolotlin tarina	40	Aksolotli, muut eläimet, köntykset	Maa ja järvi	Maapallon varhaisesta ajasta nykyaikaan
Eriksson & Moroni	Julia rakastaa eläimiä	25	Julia, eläimet	Maatilan piha ja metsä	Kesä ja talvi, päivä ja yö
TEEMA: METSÄN PELASTAMINEN					
Laihin & Jasu	Mulu, lapsi, joka toi metsän takaisin	29	Mulu, isoäiti, muut ihmiset	Kylä ja sen ympäristö	Vuosia
Tucker & Persico	Rohkea tyttö ja jättiläiset	28	Greta, jättiläiset, eläimet, lapset, aikuiset	Metsä	Vuosia
TEEMA: VASTUULLINEN MATKUSTUS					
Ollikainen & Maakkonen	Matka Pahnamaan	31	Possut, ihmiset	Saari Karibialla	Vuosia
Heilala & Kaarlat	Muumipeikko Majakkasaarella: Retki meriluontoon!	38	Muumihahmot	Meri ja saari	Kesäpäivä

3.2 Kuvakirjojen analyysi

Tutkimuksen fenomenologisen suuntauksen mukaisesti ihminen muodostaa maailmankuvaansa omien kokemuksiansa perusteella, mutta hänen subjektiivisiin näkemyksiinsä ja käytökseensä vaikuttavat historia ja kulttuuri sekä aina kulloinkin vallitseva tilanne (Cohen ym., 2018; Laine, 2015, s. 30; Puusa & Juuti, 2020, s. 35–36; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 40). Kokemus syntyy erilaisista

merkityksistä, joita ihminen kohtaa, ja näiden aikaisempien merkitysten valossa hän katsoo maailmaa jatkossakin (Laine, 2015, s. 31).

Tässä kvalitatiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita kirjailijoiden ja kuvittajien kokemusten merkityssisällöistä koskien kestäväää elämäntapaa (Heikkinen, 2015, s. 151–154; Laine, 2015, s. 31). Haastattelun sijaan kokemuksia tutkitaan analysoimalla heidän laatimiaan kuvakirjoja, koska se on oiva keino saada tietoa vallitsevasta lapsikäsituksesta ja kasvatusihanteista, jotka muuttuvat aina sosiaalisten ja yhteiskunnallisten olosuhteiden mukana (Heinimaa, 2001, s. 144; Laukka, 2001, s. 27). Kirjailijan ja kuvittajan kokemukset kestävästä elämäntavasta saattaisivat näyttäytyä erilaisina hetkellisessä haastattelutilanteessa kuin heidän kuvakirjoissa, joita he ovat työstäneet pidemmän ajan. Tämä tutkimus hakee vastausta kysymykseen, miten kuvakirjoilla voidaan tukea lasten kestävään elämäntavan osaamista juuri kuvakirjoja katselemalla, kuuntelemalla ja lukemalla?

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on vahvojen yleistysten sijaan pyrkiä ymmärtämään joidenkin lasten kuvakirjoilijoiden kestäväää elämäntapaa koskevaa merkitysmaailmaa tarkastelemalla heidän laatimaansa kuvakirjaa tietynä ajankohtana (Laine, 2015, s. 32). Tutkittaessa kirjailijan ja kuvittajan sanallisia ja kuvallisia ilmaisuja heidän tuottamistaan kuvakirjoista tehdään samalla myös tulkintaa, minkä vuoksi analyysimenetelmä on fenomenologishermeneuttinen (Laine, 2015, s. 33; Mikkonen, 2008, s. 67). Kuvakirjojen kanssa käydään dialogia, jossa itsekritiikkiä käyttäen pyritään saamaan mahdollisimman avoimesti tietoa siitä, mitkä asiat tukevat lasten kestäväää elämäntapaa (Laine, 2015, s. 38). Tässä aineiston kokonaisuuden ja osien välisessä hermeneuttisessa kehässä muodostuu Steinbyn (2013, s. 37) mukaan lopullinen tulkinta.

Kuvakirjan kerronta syntyy tekstin ja kuvan vuoropuhelussa (Happonen, 2001, s. 101; Heinimaa, 2001, s. 113–143; Mikkonen, 2005, s. 329), minkä vuoksi tutkimus vaatisi sekä tekstin että kuvan analyysia eli ikonoteksti-analyysin (Happonen, 2001, s. 104). Tarkasteltaessa pelkästään kuvakirjan tarinan tekstiä voitaisiin puhua kertomusten eli narratiivien analyysista (Heikkinen, 2015, s. 160), sisällön- tai tekstianalyysista (Tuomi & Sarajarvi, 2018, s. 117). Tässä tutkimuksessa painotetaan enemmän tekstin analysointia, mutta huomioidaan kuvat erityisesti silloin, kun tekstiä on vähän. Kuvitus voi laajentaa, tukea tai olla

tukematta tekstin sanomaa (Mikkonen, 2005, s. 330–362; Ylimartimo, 2001, s. 81), mitkä myös huomioidaan analyysissä. Tämän tutkimuksen analysointi ei siis ole puhdasta tekstin sisällönanalyysia, eikä ikonoteksti-analyysia, vaan se vaatii soveltamista näiden kahden välillä, mihin Laine (2015, s. 35) kannustaakin, jotta kulloiseenkin tilanteeseen saadaan parhaimmat toimintatavat.

Rhedin (1992, s. 86–126) lajittelee kuvakirjat eeppiseen kuvakirjaan, jossa kuva auttaa tekstin ymmärtämistä tarinan tärkeissä kohdissa, laajennettuun kuvakirjaan, jonka kuvat laajentavat itse tarinaa sekä alkuperäiseen kuvakirjaan, jossa tekstiä ei voi ajatella ilman kuvaa (Heinimaan, 2001, s. 143 mukaan; Mikkosen, 2005, s. 332 mukaan). Tämän tutkimuksen analysoitavista kuvakirjoista eeppisiä ovat Hyvän tahdon tarina, Matka Pahnamaan, Elma ja yökkäilevä Ylppö sekä Julia rakastaa eläimiä. Laajentavia kuvakirjoja ovat puolestaan Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin, Rohkea tyttö ja jättiläinen, Elsa ja Lauri kierrättävät sekä Pidä metsästä huolta, Pikkuli. Toki kuvat eivät laajenna tarinaa kovin paljoa. Alkuperäisiä kuvakirjoja ovat Yksi sinne tai tänne! sekä Elämäni pohjalla. Muumi majakkasaarella -kirjan voisi sijoittaa jokaiseen kategoriaan, koska siinä on kuvaa tekstin tärkeimmästä kohdasta, mutta kuvissa on usein sellaista, mitä ei ole kuitenkaan tekstissä. Lisäksi kirjassa on tekstiä, joka vaatii kuvan, jotta tekstin voi ymmärtää esimerkiksi luetellaan ilmansuunnat, mikä edellyttää tämän kirjan kontekstissa myös kuvan (ks. KUVA 3).

KUVA 3. Ilmansuunnat (Heilala, Kaarla & Kaarla, 2020)

Analyysi on aloitettu jo ensimmäisillä lukukerroilla kirjastossa ja kotona, kun on varmistettu, että kuvakirja soveltuu tämän tutkimuksen analyysin kohteeksi eli

kirja täyttää kuvakirjan tunnusmerkit sekä tarinan aihe ja motiivi sopivat tutkimukseen. Toisella lukukerralla on selvitetty tarinan pääteema, henkilöhahmot, tapahtumapaikka ja -aika sekä juoni. Kolmanneksi kirjoja on luettu useamman kerran mahdollisimman avoimin mielin ja on työnnetty syrjään ensimmäisillä lukukerroilla syntyneet välittömät ja spontaanit tulkinnat (Laine, 2015, s. 34). Aineistoon tutustumisen jälkeen kunkin kuvakirjan tarinasta on laadittu tiivistelmä sekä kirjoitettu muistiin myös kuvien välittämä tarina (Puusa, 2020, s. 149). Jatkossa on hyödynnetty edellä mainittuja tiivistelmiä ja muistiinpanoja, mutta on palattu myös alkuperäisiin teoksiin aina välillä, jotta analyysi on varmasti pysynyt todenmukaisena.

Neljänneksi on nostettu tiivistelmistä teoriaohjaavasti esiin kestäväää elämäntapaa koskevat kohdat, mihin on vaikuttanut tietoisuus Tolppasen ym. (2017) polkupyörämallista, mutta on tarkkailtu myös mahdollisia malliin kuulumattomia (Heikkinen, 2015, s. 160; Puusa, 2020, s. 151; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 105). Käytännössä on siis yhdistetty hermeneuttisen tulkintatavan sekä Tolppasen ym. (2017) käsitys kestävästä elämäntavasta (Steinby, 2013, s. 37). Tämäkin on vaatinut useita lukukertoja. Kestäväää elämäntapaa kuvanneet asiat on ryhmitelty polkupyörämallin osien mukaisesti ja huomioitu niin yhtäläisyydet kuin eroavaisuudet (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 105–107). Kuvakirjojen analysoinnin jälkeen on ollut vuorossa tulkinta ja selittäminen (Puusa, 2020, s. 154) sekä tulosten ja tutkimusprosessin onnistumisen arviointi (Laine, 2015, s. 48).

3.3 *Eettisyys*

Tutkimusaiheeseen liittyy arvolataus, sillä kestävään elämäntavan arvot vaativat arjessa valintojen tekemistä. Aihe ei ole kuitenkaan moraalisesti arveluttava eikä koske kenenkään yksityisyyttä, joten se on eettisesti hyväksyttävä, eikä vaadi ennakkoon lupaa eettiseltä toimikunnalta (Kuula, 2011, s. 27; Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK], 2019). Tutkimuksessa tarkastellaan teoksia henkilöhaastattelujen sijaan, joten yksityisyyden ja henkilötietojen suojan turvaaminen on tarpeetonta (TENK, 2019). Tekijänoikeus sisältää taloudellisen oikeuden teokseen (Kuvasto, 2021; Sanasto, 2021) eli muut eivät saa hyötyä toisten teoksista taloudellisesti ilman, että korvaavat siitä sopimuksen mukaisesti

tekijälle. Tämä tutkimus ei vaadi tekijänoikeuksien haltijoilta eli kirjoittajilta, kuvittajilta tai mahdolliselta kääntäjältä lupaa, koska kirjan idea, juoni ja tietosisältö ovat tekijänoikeuksien mukaan vapaasti analysoitavissa (Kuvasto, 2021; Sanasto, 2021).

Tekijänoikeus sisältää myös moraalisen oikeuden eli teokseen viitattaessa tekijän nimi kerrotaan, teos säilytetään muuttumattomana (Kuvasto, 2021; Sanasto, 2021) ja analysointi toteutetaan kirjoittajaa, kuvittajaa ja mahdollista kääntäjää kunnioittaen (Kuula, 2011, s. 34–69; Kuvasto, 2021; Sanasto, 2021). Tieteelliseen raporttiin saa liittää kuvan kuvakirjasta, kunhan kuva selventää siihen liittyvää tekstiä ja kuvan tekijä ilmoitetaan (Kuvasto, 2021). Myös suoran lainauksen eli sitaatin on oltava merkityksellinen tekstin kannalta ja lähde on aina merkittävä (Sanasto, 2021). Tutkimusraportti laaditaan mahdollisimman avoimesti eli toteutettu analysointitapa kuvataan tarkasti (TENK, 2019). Tämän raportin tulososiossa viitataan kirjailijan ja kuvittajan sijaan kuvakirjan nimeen, jotta tulosten seuraaminen olisi helpompaa. Mutta kuvakirjojen kuvissa ja suorissa lainauksissa on sekä kirjan että kirjoittajien ja kuvittajien nimet.

4 TULOKSET

Kaikki tulokset linkittyvät Tolppasen ym. (2017) polkupyörämalliin, joten ne kuvataan pyörän seitsemän osan mukaisesti ja samassa järjestyksessä kuin mallin teoria. Alaluvussa 4.8 Yhteenvedo tuloksista kuvataan analyysin päätulokset yhdellä sivulla polkupyörämallin kanssa (ks. KUVA 26).

4.1 Tieto ja ajattelun taidot kuvakirjoissa

Kuvakirjoissa annetaan tietoa esimerkiksi luonnosta (ks. KUVA 4). Hyvän tahdon tarina -kirja kertoo luonnon ihmeistä. Maapallo pyörii akselinsa ympäri, aurinko on valtava ja tulikuuma, sateenkaari muodostuu auringon paistaessa ja sateen tihuttaessa yhtä aikaa sekä tuuli syntyy, kun aurinko lämmittää maata ja lämmin ilma nousee ylös. Muumipeikko majakkasaarella -kirjassa kerrotaan, että meressä on yleensä suolaista vettä ja järvessä makeaa vettä, minkä mukaan valikoituvat myös niissä asustavat kalat. Tarinan meressä on sekä suolaista että makeaa vettä. Vuodenajan vaihtelut, sää ja päivien eri vaiheet saavat luonnon maisemat näyttämään erilaisina. Lisäksi kirjassa laajennetaan eläin- ja kasvisanavarastoa sekä merenkäyntiin liittyvää termistöä.

KUVA 4. Kuvakirjoissa esiintyvä tieto

Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjassa hyödynnetään luonnonantimia laittamalla ratamoita haavaan, tarjoamalla marjoja sekä koristamalla juhlapaikkaa luonnonkukilla, kunhan jätetään kukkia myös luontoon. Hyvän tahdon tarina ja Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin -kirjoissa annetaan tietoa kasvien kasvattamisesta. Kasvi lähtee kasvamaan taimesta tai siemenestä sekä tarvitsee kasvaakseen multaa ja vettä. Kasvimaalla voi kasvattaa porkkanoita, pinaattia, herneitä, selleriä, salaattia ja kaalia. Myrskyt ja sateet voivat estää taimia juurtumasta ja siemeniä versomasta sekä puita tarvitaan antamaan suojaa kasveille. Muumipeikko majakkasaarella -kirjan mukaan saarella puut kasvavat hitaasti käkkyräisiksi karun maan vuoksi. Jos kasvimaata ei hoida, luonnon omat kasvit valtaavat sen. Matka Pahnamaan -kirjassa lannoitetaan maissi- ja bataattipellot kompostimullalla, mutta aikaisemmin on hyödynnetty saarella elelevien kotieläimien lantaa.

Kuvakirjojen kuvitukset kertovat myös, mitä kaikkea luontoon kuuluu (ks. KUVA 5), paitsi Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa, koska tarina sijoittuu sisätiloihin. Muissa kuvakirjojen kuvissa on puita, taivasta sekä kasvillisuutta kuten kukkia ja pensaita. Meri, järvi, lampi tai joki löytyvät lähes kaikista kirjoista. Useassa kuvakirjassa näkyy kiviä, kukkuloita tai vuoria sekä pilviä ja aurinko. Yhdessä kirjassa on kuva, jossa on lunta ja lehdettä puita, mutta muuten kirjojen puissa on aina lehdet. Joissain yksittäisissä kirjoissa on kuvattuna tähtiä, kuu, suo, mustikoita, hedelmäpuita, multaa tai kantoja. Muumipeikko majakkasaarella -kirjassa on muista poiketen luoto, kari sekä ruskolevää.

KUVA 5. Niiskuneiti saaren rannalla (Muumipeikko majakkasaarella, Heilala, Kaarla & Kaarla, 2020)

Kuvakirjoissa annetaan tietoa myös eläimistä. Elämäni pohjalla -kirjan mukaan Aksolotleja elää vapaana vain yhdessä järvessä. Niitä on erivärisiä. Aksolotlille ei tule rypyjä eikä se harmaannu ja se voi kasvattaa uuden raajan menetetyn tilalle. Aksolotli ja nuori tiikerinsalamanteri muistuttavat toisiaan ja molemmat ovatkin pyrstösammakoita ja kuuluvat myyräsalamantereiden, mutta ei myyrien sukuun. Tiikerinsalamanterit siirtyvät maalle elämään saatuaan keuhkot. Kerrallaan aksolotli munii liki tuhat munaa. Se on katoamassa, koska sen asuttama järvi on sotkettu jätteillä ja ihmiset ovat levittäytyneet kaikkialle. Muumipeikko majakkasaarella -kirjassa todetaan, että hylkeet äännelevät haukahtaen, kaloja on erilaisia ja samalla kalalla voi olla useitakin nimiä, kuten skitarilla.

Julia rakastaa eläimiä -kirjassa kerrotaan eläimistä ja ötököistä sekä miten eläinten kanssa voi leikkiä, ja kuinka niille voi osoittaa hoivaa ja rakkautta siten, että ne eivät vahingoitu tai kärsi siitä. Lisäksi kerrotaan, kuinka eläimet kasvavat esimerkiksi munasta aikuiseksi, minkälaisia ulosteita eläimillä on, minkälaisia jälkiä niistä jää lumeen, minkälaisessa paikassa ne asuvat ja todetaan, että jotkut ovat öisin hereillä. Eläimiä voi ruokkia niille sopivalla ruualla, mutta ne voivat haluta myös ihmisen ruokaa. Etanalla on kotelo selässään, johon se voi mennä, marjalude haisee pahalta ja jättää pahan maun mustikkaan.

Kuvakirjoista ilmenee, että ihmiset voivat tehdä erilaisia kestävä elämäntavan toimintoja, jotta voisimme hyvin maapallolla. Erityisesti Matka Pahnamaan -kirjassa puhutaan hyvinvointimatkailusta, joka tuo hyvän mielen, kun yhdistetään loma ja saaren asukkaita auttava työ. Lisäksi siinä pidetään paikallisuutta tärkeänä eli palvelut ja ruoka tuotetaan saarella. Joidenkin kuvakirjojen mukaan kiirettä pitää välttää ja luonnossa on hyvä rauhoittua. Ystävien kanssa ajanviettimisen tai yhdessä toimimisen tärkeyttä tuodaan esiin kaikissa kirjoissa. Yhdessä toimiminen voi olla henkilöhahmojen tai henkilöhahmojen ja eläinten kesken tapahtuvaa.

Eläimien kotina on metsä tai meri, joihin päätyvät jätteet haittaavat eläimiä useammassa kirjassa. Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjan mukaan jättiläiset saastuttavat tehtaillaan ympäristöään ja kaatavat liikaa puita taloja rakentaakseen. Elämäni pohjalla -kirjassa kuvataan, että eläinlajeja syntyy ja kuolee, mutta köntyksiä eli ihmisiä ilmestyy koko ajan enemmän. Ainoastaan Muumipeikko majakkasaarella -kirjassa kerrotaan ilmaston muuttumisesta.

-...ajansaatossa vedet ovat rehevöityneet, saastuneet ja samentuneet. Rannoille on asettunut paljon väkeä ... Monet eläimet ja kasvit ovat kadonneet, ja vieraita lajeja on tullut tilalle valtaamaan tilaa alkuperäisiltä. (Muumipeikko majakkasaarella, Heilala, Kaarla & Kaarla, 2020)

Kierrättämisestä kerrotaan puolessa kuvakirjoista. Rohkea tyttö ja jättiläiset - kirjassa kierrättäminen, korjaaminen ja jakaminen vain mainitaan tärkeinä seikkoina. Jättemateriaalia lajitellaan kirjoissa eri jätteisiin kuten lasiin, metalliin, muoviin, paperiin, pahviin/kartonkiin ja maatuvaan/biojätteeseen/kompostiin. Jätteitä kerätessä on Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjan mukaan hyvä pitää hanskat kädessä. Elma ja yökkäilevä Ylppö -kirjassa kerrotaan, että lajitelluista jättemateriaaleista tehdään uusia esineitä ja biojätteestä multaa. Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa tuodaan esiin, että vanhaa tavaraa voi myydä, antaa, ostaa, vastaanottaa tai uudistaa esimerkiksi maalaamalla. Pidä metsä siistinä, Pikkuli - kirjassa korjataan rikki mennyt polkupyörä. Useammassa kuvakirjassa arvostetaan jättemateriaalia, joka voikin olla tarpeellinen jollekin toiselle tai toisen korjattavissa.

-Jonkun roska voi olla toisen aarre, Myyrä hymähtää. (Pidä metsä siistinä, Pikkuli, Aittokoski, 2020)

Roskista löytyi myös aarteita. (Matka Pahnamaan, Ollikainen & Makkonen, 2020)

-Etsimme yhdessä aarteita. Yksi niistä oli taianomainen. (Elämäni pohjalla, Bondestam, 2020)

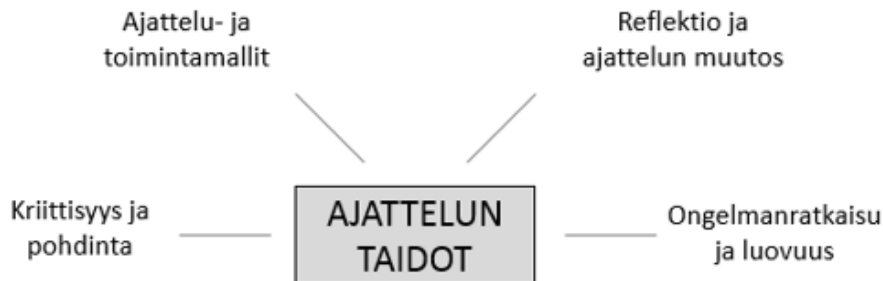
-Rakennetaan näistä juna!, Lauri hihkuu ja osoittaa neljää pahvilaatikkoa. (Elsa ja Lauri kierrättävät, Rahikka & Sarell, 2020)

Pii ja Hiphei leikkasivat pahvilaatikot palasiksi ja askartelivat niistä värikkäät leijat itselleen. (Hyvän tahdon tarina, Tiitinen & Tiitinen, 2020)

Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa kerrotaan, että kirpputorille vietävät tavarat hinnoitellaan etukäteen ja vanhaa tavaraa myytäessä on tärkeää ilmoittaa tavarankunto sekä tarpeettoman tavarankunto voi myös jättää ostamatta. Saarella mukana olleet tavarat ja jätteet viedään aina Muumipeikko majakkasaarella -kirjan mukaan pois.

Kuvakirjoissa kuvataan ajattelun taitoja (ks. KUVA 6). Kestävän elämäntavasta saatua tietoa hyödynnetään eri keinoin. Hyvän tahdon tarina - kirjassa äiti auttaa Hiphei-robotia ymmärtämään ja rakastamaan luontoa, mikä

auttaa Hiphei-robottia rakentamaan kierrätysmateriaaleista kestävästä koneesta, jota voi käyttää jätteiden keräykseen, puiden istutukseen, kasvimaan perustamiseen ja sen hoitoon. Useammassa kuvakirjassa tieto auttaa lajittelemaan jätteet oikein.

KUVA 6. Kuvakirjoissa esiintyvät ajattelun taidot

Lähes kaikissa kuvakirjoissa on taustalla ajatus, että pienikin voi saada aikaiseksi hyviä asioita. Kolmasosassa kirjoista ajateltiin, että kaikkien pitää saada osallistua niin toiminnan suunnitteluun, päätöksentekoon kuin toteutukseenkin. Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjan perheessä toteutetaan toimintamallia, jossa hyödynnetään lasten kiinnostusta toimintaan kuten omien huoneiden sisustamiseen. Matka Pahnamaan -kirjassa laaditaan uusi toimintamalli turismiin, jotta vältetään vanha vastuuton matkailutapa. Julia rakastaa eläimiä -kirja kertoo puolestaan toimintamalleja eläinten kanssa touhuamisesta kuten, kuinka haluttomankin eläimen voi saada luokseen (ks. KUVA 7).

KUVA 7. Julia huomioi lampaan tarpeet (Julia rakastaa eläimiä, Eriksson & Moroni, 2020)

Hyvän tahdon tarina -kirjassa äiti suhtautuu kriittisesti Hiphei-robotin laatikoihin ja niissä oleviin työkaluihin ja jätemateriaaleihin, sen kestävämpään keksintöön, suhtautumisesta ruokaan ja sähköön sekä sen tietoon luonnosta. Useammassa kuvakirjassa suhtaudutaan kriittisesti omiin tai toisen kurjiin oloihin. Esimerkiksi Yksi sinne tai tänne! -kirjassa yksi toisensa jälkeen kyseenalaistaa oman teon haittaavuuden. Eihän yksi roska nyt haittaa. Koska toiset kaupungin asukkaat ottavat toinen toisistaan mallia, ei kaupunki enää ole viihtyisä. Hiiri kyseenalaistaa tämän haitallisen toiminnan. Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjassa kyseenalaistetaan jättiläisten puiden kaataminen ja kaupungin laajentuminen. Mulu -poika joka pelasti metsän -kirjassa kyläläiset kyseenalaistavat Mulun yrityksen istuttaa puita.

Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa Lauri kyseenalaistaa äidin ja Elsan ostokset. Äiti perusteleo kirpputoriostokset tarpeellisuudella ja Elsan mielestä ruskean kirjoituspöydän voi ostaa, koska sen voi maalata haluamansa väriseksi. Matka Pahnamaan -kirjassa karju kyseenalaistaa hyvinvointimatkailun toimivuuden. Muumipeikko majakkasaarella -kirjassa Muumipeikko kyseenalaistaa mielessään kaksikin kertaa Muumipapan puheiden todenperäisyyden.

Toisinaan Muumipeikosta tuntuu, että tarinat saattavat olla aavistuksen verran liioiteltuja – mahtaako Muumipappa toisinaan värittää tapahtumia hurjemmiksi kuin ne todella olivatkaan...? (Muumipeikko majakkasaarella, Heilala, Kaarla & Kaarla, 2020)

Mahtaako Muumipappa keksiä kaikki nuo hassut nimitykset ihan omasta päästään! Mutta ehkä rannikon asukkailla tosiaan on monta lempinimeä hausalle pikkukalalle... Muumipapalla toki on hyvin vilkas mielikuvitus. (Muumipeikko majakkasaarella, Heilala, Kaarla & Kaarla, 2020)

Lauri ja äiti kohtaavat pohdinnan paikan, koska Laurilla on liian monta dinosauruserua, eikä hän pysty luopumaan yhdestäkään. Lauri saa pitää dinosauruksensa, mutta hän ei saa enää uutta kirpputorilta, ja lopulta hän kuitenkin päätyy luopumaan yhdestä dinosaurusta tavatessaan toisen lapsen. Matka Pahnamaan ja Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjoissa pohditaan, kuuluuko niiden siivota, vaikka eivät ole roskanneet. Molemmissa päädytään siivoamaan itse.

-Saisivat tulla ja siivota jälkensä, karju jupisi. -Eivät ne tule, kuului ääni possujen takaa ... -Hävytöntä! possut totesivat. -Mutta me siivoamme tämän rannan!... (Matka Pahnamaan, Ollikainen & Makkonen, 2020)

-Jos me jätämme roskat tänne, muut luulevat, että niitä saa heitellä mielin määrin, Myyrä selittää. (Pidä metsä siistinä, Pikkuli, Aittokoski, 2020)

Kun metsä roskaantuu uudestaan Pikkulin ja ystävien oman juhlinnan vuoksi, ei heidän enää tarvitse pohtia, kuka siivoaa.

Elma ja yökkäilevä Ylppö -kirjassa Elmalle on ensin tärkeää teatteriesityksen tekeminen rikkaasta prinsessasta, mutta aihe vaihtuikin ystävyteen metsän eläimien auttamisen ja siivoamisen jälkeen, sillä ystävyys on rikkautta tärkeämpää. Elma reflektoi omaa roskaamistaan, mikä saa hänet häpeämään omaa toimintaansa. Hän haluaakin auttaa metsän eläimiä irrottamalla niistä toisten jätteet pois ja siivoamalla metsän.

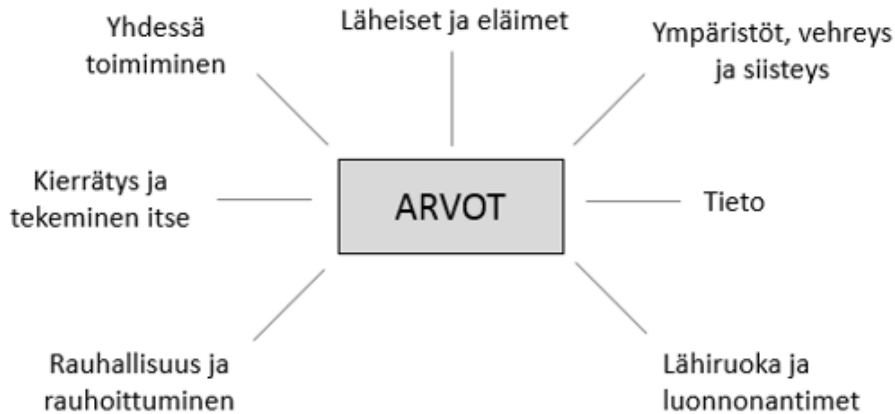
Useammassa kuvakirjassa toisen malli saa aikaan muutoksen omassa ajattelussa, joka vaikuttaa myös omaan toimintaan. Esimerkiksi Mulu – lapsi joka pelasti metsän -kirjassa toiset kyläläiset liittyivät myöhemmin puiden istutukseen mukaan. Mulun toimintamalli innoittaa ihmisiä ympäri maailmaan istuttamaan puita sekä osoittamaan mieltä asian vuoksi. Henkilöhahmot ymmärtävät pyytää apua tai liittyä mukaan toimintaan, kun he näkevät toiminnan merkityksen ja tehtävän olevan liian suuri yhdelle.

Kuvakirjoissa keksitään ongelmiin ratkaisuja yksin tai yhdessä, paitsi kahdessa kirjassa. Muumipeikko majakkasaarella -kirjassa, kun majakanvartija kertoo merellä tapahtuneista ikävistä muutoksista ja asutuksen lisääntymisestä, ei ryhdytä keksimään ratkaisuja ja Elämäni pohjalla -kirjassa ei kukaan paneudu ongelmien ratkaisuun. Ratkaisun keksiminen ei ole aina helppoa, eivätkä tulokset ole nopeita kuten Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin -kirjassa osa kyläläisistä muuttaa pois, koska he eivät näe tulevaisuuttaan kylässä, jossa puut eivät kasva. Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa ratkaisujen keksimistä vaativat vanhojen tavaroiden kohtalo ja mahdollisten uusien tavaroiden hankinta.

Kuvakirjoissa toimitaan pitkälti tunnettujen ratkaisumallien mukaisesti, mutta joihinkin ratkaisuihin tai toimintoihin liittyy luovuutta. Erityisesti jätemateriaalin keräys ja uusintakäyttö herättää luovuuden henkilöhahmoissa. Matka Pahnamaan -kirjassa lajiteltiin jätteet käyttämättömiin pukukoppeihin ja Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjassa hämähäkin kutomiin koreihin. Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjassa käytetään säilyketölkkejä rumpuina, korjatulla pyörällä temppuillaan ja luonnonkukista valmistetaan koristeita. Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa lapset käyttävät luovuuttaan rakentaessaan pahvilaatikoista junan, jonka he koristelevat kierrätyskeskuksesta saamallaan koristeilla.

4.2 Arvot, identiteetti ja maailmankuva kuvakirjoissa

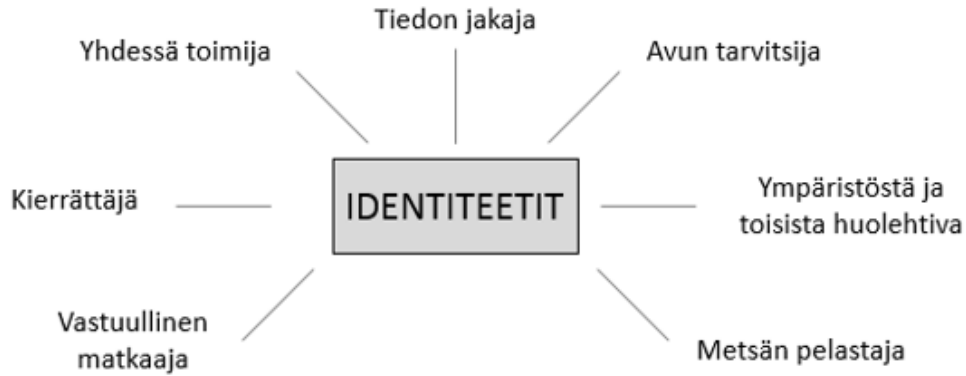
Kuvakirjoissa esiintyy monia arvoja (ks. KUVA 8). Yhdessä toimiminen sekä perhe ja ystävät nousevat kaikissa kirjoissa tärkeiksi arvoiksi. Myös eläimet ovat tärkeitä useammissa kuvakirjoissa. Ihminen tai ihmiseen verrattavissa oleva tarinan henkilöahmo on se, joka saa aikaiseksi hyvää, paitsi Elämäni pohjalla -kirjassa ”hyvän tekijänä” on luonto.

KUVA 8. Kuvakirjojen välittämät arvot

Kirjoissa arvostetaan metsiä, vesistöjä, saaria sekä yhdessä rakennettua ympäristöä. Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin sekä Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjoissa tuodaan kuvin esille, että kaupunki voi olla metsän lomassa, kaupungissa voi olla vehreyttä talojen katoilla tai sitten kaupungissa voi olla puisto kuten Yksi sinne tai tänne! -kirjassa. Henkilöhahmot arvostavat siisteyttä. Kierrätystä ja omaa käsillä tekemistä arvostetaan yli puolessa kuvakirjoista. Esimerkiksi Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjassa korjataan rikki mennyt pyörä sekä Matka Pahnamaan -kirjassa possut ja saaren asukkaat kunnostavat majataloja. Osassa kirjoista arvostetaan rauhallisuutta, rauhoittumista ja tietoa. Puolessa kirjoista tuodaan esiin lähiruoka tai luonnonantimia jollain tavoin.

Kuvakirjojen tarinat antavat erilaisia roolimalleja oman ekologisen identiteetin muodostamiseen (ks. KUVA 9). Lähes kaikki kirjat antavat mallin yhdessä toimijasta. Useammassa kirjassa henkilöhahmot toimivat kierrättäjinä, tiedon jakajina tai ympäristöstä ja toisista huolehtijoina. Kahdesta kuvakirjasta voi ottaa mallia vastuulliseen matkaamiseen ja toisista kahdesta kirjasta löytyy metsän pelastajia.

KUVA 9. Kuvakirjojen välittämät identiteetit

Elämäni pohjalla -kirjassa ei kuvata mitään toiminnallista roolimallia, koska siinä kukaan ei toimi kestävän elämäntavan mukaisesti. Useammassa kuvakirjassa kuvataan eläimiä, jotka tarvitsevat apua, ja jotka näin ollen antavat mahdollisuuden samaistua avun tarvitsijan rooliin.

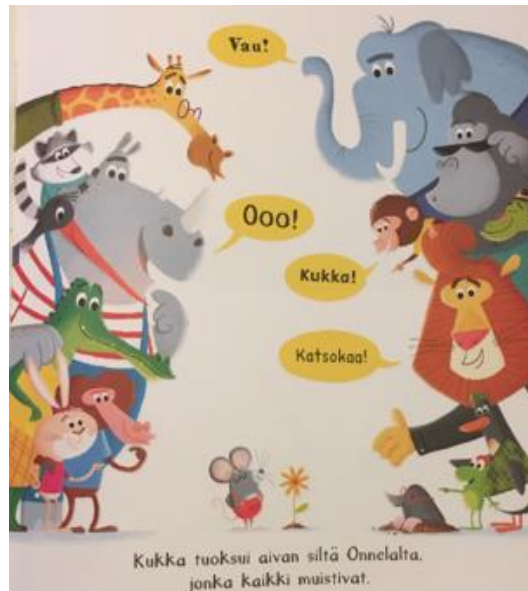
Kuvakirjoissa maailmasta annetaan erilaista kuvaa (ks. KUVA 10). Yli puolet kirjoista tarjoaa kuvaa maailmasta hyvänä paikka, kunhan kaikki yhdessä huolehtivat ihmisistä, eläimistä ja ympäristöstä. Hyvän tahdon tarina -kirjassa yhteinen huolehtiminen on tärkeää, kuin myös se, että on tietoa, taitoa ja tahtoa toimia maapallon hyväksi siten, että kaikilla on hyvä olla. Julia rakastaa eläimiä -kirjassa ei korosteta yhdessä tekemistä, mutta siinä huolehditaan eläimistä.

KUVA 10. Kuvakirjojen välittämät maailmankuvat

Kolmasosassa kuvakirjoista korostetaan, että pienikin voi aloittaa jotain suurta, jopa hiiri, joka istuttaa ensimmäisen kukan malliksi viihtyisän kaupungin palauttamiseksi (ks. KUVA 11). Elämäni pohjalla -kirjan mukaan maailma ei ole

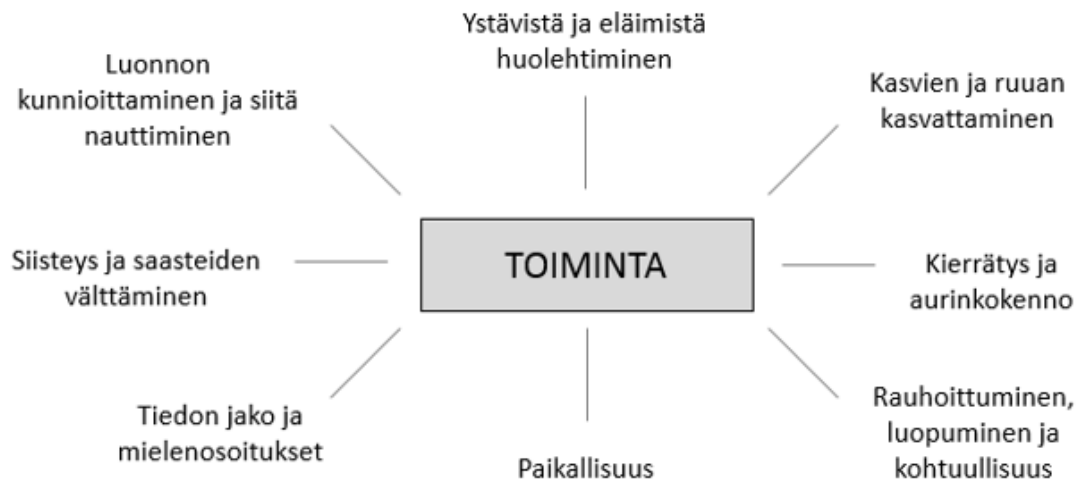
oikeudenmukainen kaikille, sillä eläimet ovat riippuvaisia ihmisten toiminnasta. Lähes kaikista kirjoista ilmenee, että niissä ei hyväksytä oman hyödyn laittamista luonnon tai toisten ihmisten edelle. Lisäksi Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa puolestaan vastustetaan tarpeetonta kulutusta.

KUVA 11. Hiiri on istuttanut kukan (Yksi sinne tai tänne!, Corderoy & Neal, 2020)

4.3 Toiminta kuvakirjoissa

Kuvakirjoissa tehdään useita erilaisia kestävän elämäntavan toimintoja (ks. KUVA 12), mikä on samalla tiedon jakamista. Elämäni pohjalla -kirjassa ei kukaan toimi kestävän elämäntapojen mukaisesti. Kestävän elämäntapojen toiminta aloitetaan tarinoissa joko yhdessä tai yksin, mutta mukaan liittyy jossain vaiheessa lisää väkeä. Kahta kirjaa lukuun ottamatta esiintyy kaikissa muissa kirjoissa jätteiden keräämistä tai lajittelua. Kuvakirjoissa korjataan, otetaan toisen jätemateriaali käyttöön, tehdään vanhasta uutta tai ostetaan, myydään, vastaanotetaan ja annetaan vanhaa tavaraa. Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa Lauri jättää äidin ohjeesta ostamatta dinosauruslelun.

KUVA 12. Toiminta kuvakirjoissa

Ystävyyden tärkeyttä korostetaan kaikissa kuvakirjoissa. Rauhoittuminen ja luonnosta nauttiminen katsotaan osassa kirjoista hyväksi. Kolmasosassa kirjoista eläimiä autetaan eroon roskista ja Julia rakastaa eläimiä -kirjassa näytetään, kuinka eläimistä pidetään huolta. Hyvän tahdon tarina -kirjassa tuodaan voimakkaasti esiin luonnon kunnioittamista kertomalla, kuinka eri asiat luonnossa toimivat. Monessa muussakin kuvakirjassa tuodaan esiin luonnon kunnioittamista. Rohkea tyttö ja jättiläiset (ks. KUVA 13) sekä Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin -kirjoissa toteutetaan mielenilmauksia sekä istutetaan kasveja uudestaan.

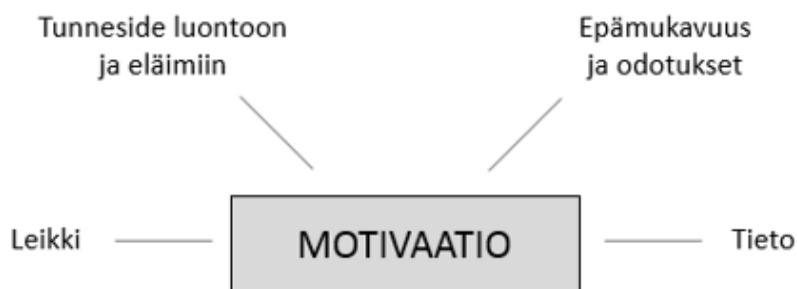
KUVA 13. Greta ystävineen mielenosoituksessa (Rohkea tyttö ja jättiläiset, Tucker & Persico, 2020)

Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjassa hoidetaan haavaa luonnonkasvilla, tarjoillaan syötäväksi luonnonmarjoja sekä koristellaan juhlapaikka luonnonkukilla, mutta osa kukista jätetään kasvamaan. Osassa kuvakirjoista tuotetaan itse ruokaa läheltä, kasviksia ja kalaa tai syödään marjoja. Matka Pahnamaan -kirjassa nostetaan paikallisuuden lisäksi tärkeiksi toiminnoiksi rajoitettu matkailu, puhtaan veden säästäminen ja vähäisten jätteiden tuottaminen.

Kuvakirjojen hahmot liikkuvat kävellen ja merellä veneellä tai laivalla sekä Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjassa tempuillaan pyörällä. Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjassa vain luontoa tuhoavat jättiläiset kulkevat autoilla. Tarinoissa liikutaan lähimaastossa, paitsi kirjoissa Matka Pahnamaan ja Muumipeikko majakkasaarella, joissa matkustetaan toiseen saareen. Muumipeikko seurueineen matkustaa purjeveneellä. Elämäni pohjalla ja Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjoissa kuvataan ympäristön saastumista ja Yksi sinne tai tänne! -kirjassa melusaastetta. Hyvän tahdon tarina -kirjassa rakennetaan kruunu, joka on aurinkokenno, jotta Hiphei-robotin akku saadaan ladattua ja Matka Pahnamaan -kirjassa on majatalon katolla aurinkokenno.

4.4 Motivaatio ja osallisuus kuvakirjoissa

Kuvakirjoissa erilaiset asiat motivoivat henkilöitä toimimaan kestävän elämäntavan mukaisesti (ks. KUVA 14). Elämäni pohjalla -kirjan aksolotli on yksinäisyydessään motivoitunut saamaan takaisin ystävät ja kelvolliset elinolosuhteet, joihin se ei kuitenkaan itse pysty vaikuttamaan. Useassa kirjassa eletään tai oleillaan luonnossa tai sen välittömässä läheisyydessä eli henkilöillä on vahva myönteinen tunneside luontoon, minkä vuoksi he ovat motivoituneet pitämään huolta luonnosta ja eläimistä.

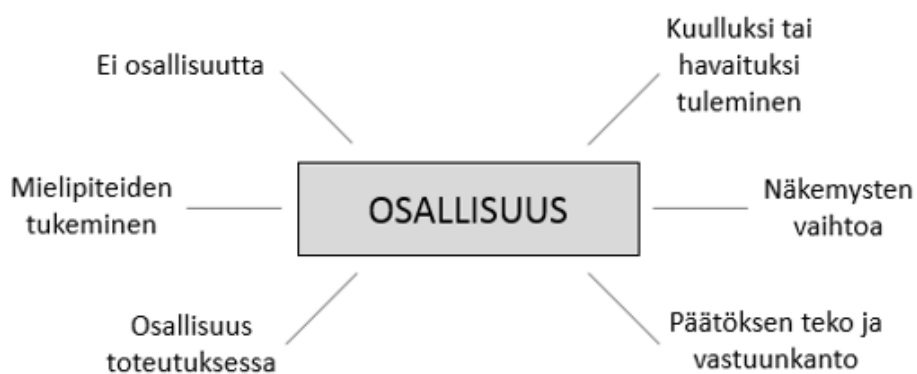
KUVA 14. Motivaatio kuvakirjoissa

Tiedon saanti, kuinka lajitella jätemateriaalit lisäävät hahmojen motivaatiota siistiä ympäristöä. Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa vanhemmat ovat tietoisia kestävästä elämäntavoista ja opettavat lapsia toimimaan sen mukaisesti, mutta lasten motivaatio liittyy tässä vaiheessa oman huoneen saamiseen sekä leikkiin. Hyvän tahdon tarina -kirjassa motivaatiota lisää se, että Hiphei-robotilta odotetaan järkevää keksintöä jätemateriaaleista. Joissain kuvakirjoissa eläinten kärsiminen ja oma viihtymättömyys saa aikaan toimintaa kohti parempaa. Elma motivoituu lisää eläinten auttamiseen, koska häpeää oman roskaamisen Ylppö- ketulle aiheuttamaa tuskaa (ks. KUVA 15).

KUVA 15. Elma auttaa Ylppö-ketun suusta langan pois (Elma ja yökkäilevä Ylppö, Kolari, 2020)

Osallisuus kestävien elämäntapojen toteutuksessa ilmenee kuvakirjoissa eri tavoin (ks. KUVA 16), mutta Elämäni pohjalla -kirjan aksolotli ei pysty osallistumaan olojensa parantamiseen lainkaan. Muuten kirjoissa joko havaitaan tai kuullaan toisia, mikä johtaa toisten huomioimiseen. Kirjoissa, joissa henkilöahmo aloittaa toiminnan kestävä elämäntavan hyväksi, useimmiten toiset liittyvät mukaan, kunhan ensin huomaavat toiminnan tarpeellisuuden. Kuvakirjoissa ei aina tueta mielipiteitä, näkemysten vaihtoa esiintyy vähän, eikä erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja juuri punnita. Hyvän tahdon tarina -kirjassa äiti ja Hiphei-robotti kertovat näkemyksiään ja kyseenalaistavat toisiaan.

KUVA 16. Osallisuus kuvakirjoissa

Lähes kaikissa kuvakirjoissa henkilöahmot saavat osallistua. Osaa konkreettisista toiminnoista lähdetään tekemään itse, johon toiset saavat liittyä mukaan ja osaa lähtevät kaikki toteuttamaan heti yhdessä. Kirjoissa tehdään paljon itsenäisiä päätöksiä, mutta ne perustuvat toisten kuulemiseen tai havainnoimiseen. Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjassa Greta tekee päätöksen mielenosoituksen aloittamisesta ja toiset mielenosoittajat mukaan liittymisestä, mutta kestävä elämäntavan toteuttamista päätöksen tekevät kuitenkin jättiläiset, joiden toimiin mielenosoitus kohdistuu. Kaikissa kuvakirjoissa päätöksentekijät kantavat vastuun myös päätöksestä.

Pidä metsä siistinä, Pikkuli, Matka Pahnamaan sekä Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjoissa henkilöahmot saavat olla koko ajan osallisia. Niissä kuullaan ja havaitaan toisia sekä tuetaan mielipiteitä, vaikka ensin kyseenalaistettaisiinkin. Lisäksi kuvakirjoissa vaihdetaan jossain määrin

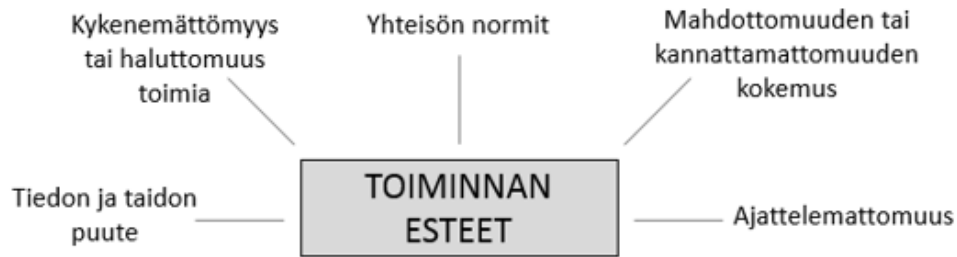
näkemyksiä, ollaan mukana toteutuksessa ja päätöksenteossa sekä kannetaan vastuuta päätöksistä (ks. KUVA 17).

KUVA 17. Elsa ja Lauri saavat osallistua (Elsa ja Lauri kierrättävät, Rahikka & Sarell, 2020)

4.5 Toiminnan esteet kuvakirjoissa

Kestävän elämäntavan esteitä ilmenee kuvakirjoissa muutama (ks. KUVA 18). Elämäni pohjalla -kirjassa aksolotlin hyvinvoinnin esteenä on ihminen, joka ei huomaa, halua nähdä, välitä tai ymmärrä, mitä omat teot esimerkiksi levittäytyminen kaikkialle sekä saastuttaminen luonnolle ja eläimille aiheuttaa. Ajattelemattomuus, tietämättömyys tai osaamattomuus ovat usein kestävän elämäntavan toiminnan esteenä kuvakirjoissa. Esimerkiksi Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjassa kaadetaan ajattelemattomasti ja tietämättömyyttään kohtuuttomasti metsää. Pidetään metsä siistinä, Pikkuli ja Matka Pahnamaan -kirjoissa toimintaan ei ensin haluta ryhtyä, koska koetaan, että jätteiden kerääminen kuuluu turisteille.

KUVA 18. Toiminnan esteet kuvakirjoissa

Hyvän tahdon tarina -kirjassa Hiphei-Robotti yrittää toimia ihmisten normien mukaisesti. Sillä on monenlaista tietoa ja taitoa, mutta se ei osaa silti rakentaa mitään kestäväää ja hyödyllistä ennen kuin sille kerrotaan, kuinka luonto toimii ja mitä oikeasti tarvitaan (ks. KUVA 19). Myös Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjassa yhteisön normit estävät jättiläisiä toimimasta eläimiä ja luontoa kunnioittaen.

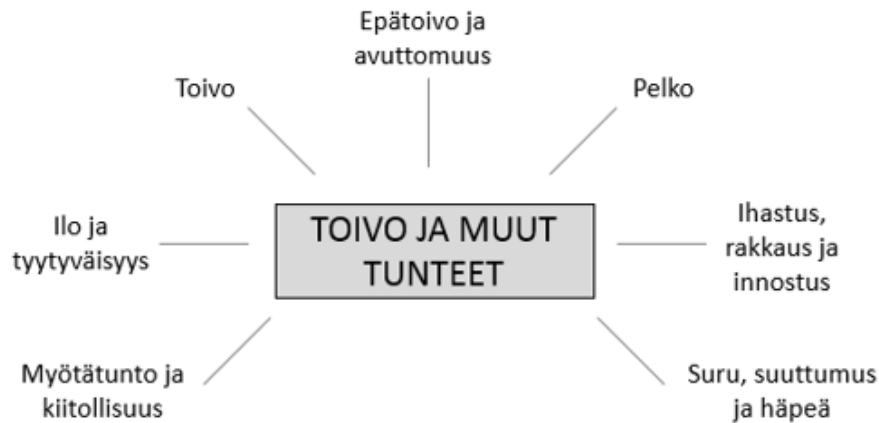

KUVA 19. Hiphei-Robotin kestävä ja hyödytön keksintö (Tiitinen & Tiitinen, 2020)

Matka Pahnamaan ja Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin -kirjoissa epäillään ensin toiminnan kannattavuutta, kuten hyvinvointimatkailun toimivuutta tai yritystä kasvattaa kokonainen metsä. Matka Pahnamaan -kirjassa saaren asukkaat eivät siivoa saarta itse, koska kokevat urakan toivottomaksi sen suuruuden vuoksi.

4.6 Toivo ja muut tunteet kuvakirjoissa

Kuvakirjoissa ilmaistaan monia tunteita sekä sanoin että kuvin, niin myönteisiä kuin negatiivisiakin (ks. KUVA 20). Toiset tunteista kestävät pidempään kuin toiset.

KUVA 20. Kuvakirjoissa esiintyvät toivo ja muut tunteet

Kaikissa kuvakirjoissa esiintyy toivoa, mutta se ei aina liity suoranaisesti kestävään elämäntapaan. Suurimmassa osassa toiveikkuus liittyy ratkaisun löytämiseen ja yhteiseen toimintaan ongelman poistamiseksi. Toiveikkuuteen liittyy usein tehtävän realistisuus.

-Metsä voidaan vielä pelastaa, jos yritämme kaikki yhdessä! (Rohkea tyttö ja jättiläiset, Tucker & Persico, 2020)

-Yhdessä me saamme jälleen metsän siistiksi! ... -Kaikki yhdessä yhteisen metsän puolesta! (Pidä metsä siistinä, Pikkuli, Aittokoski, 2020)

-Aloitetaan siivoamalla metsä! (Elma ja yökkäilevä Ylppö, Kolari, 2020)

Muumipeikko majakkasaarella -kirjassa majakanvartija ilmaisee toiveikkuutensa, vaikka on juuri kertonut ilmastonmuutoksesta.

-Onneksi vesi on viime aikoina ollut vähän kirkkaampaa... Vielä ei ole liian myöhäistä! (Muumipeikko majakkasaarella, Heilala, Kaarla & Kaarla, 2020)

Elämäni pohjalla -kirjassa aksolotli unelmoi toisista aksolotleista, Julia rakastaa eläimiä -kirjassa Julia toivoo lampaan palaavan, Elsa ja Lauri kierrättävät -

kirjassa lasten toiveikkaus liittyy uusien, tarvittavien tavaroiden löytymiseen omiin huoneisiin sekä Matka Pahnamaan -kirjassa possuilla elää toivo uudesta, kauniista asuinpaikasta.

Saaren asukkaat puolestaan ovat kokeneet niin suurta epätoivoa, että eivät ole jaksaneet siivota ja kunnostaa saarta itse. Turismin loppuminen on saanut osan asukkaista muuttamaan pois saarelta, mitä ei sanota suoraan, vaan sen voi tulkita tekstistä.

Nuori Arlo palasi asumaan saarelle majatalon pitäjäksi Kaksi kalastajaa palasi mantereelta asumaan takaisin saarelle. (Matka Pahnamaan, Ollikainen & Makkonen, 2020)

Epätoivo saa osan kyläläisistä muuttamaan pois Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin -kirjassa. Elämäni pohjalla -kirjassa aksolotli kokee toivottomuutta ja avuttomuutta ollessaan järven ainoa aksolotli, mikä korostuu, kun toisen lajin edustajakin lähtevät. Myös Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjan eläimet kokevat avuttomuutta, kun heidän kotiansa, metsää kaadetaan. Kolmasosasta kuvakirjoista esiintyy pelkoa. Eläimet tai ihmiset pelkäävät menettävänsä jotain pysyvästi, kuten Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin -kirjassa pelätään, että kylä on menetetty metsän kaatamisen jälkeen.

Kaikissa kuvakirjoissa koetaan iloa ja tyytyväisyyttä, kun henkilöhahmo saa viettää aikaa eläinten tai henkilöhahmojen kanssa tai toimia yhdessä niiden hyväksi. Kasvien kasvaminen, oppiminen, leikkiminen ja oma viihtyminen tuottavat joillekin henkilöhahmoille iloa. Lisäksi Rohkea tyttö ja jättiläiset -kirjassa ajattelemattomuuden myöntäminen, Matka Pahnamaan -kirjassa saaren elpyminen (ks. KUVA 21) ja Elämäni pohjalla -kirjassa aksolotlien lisääntyminen tuovat iloa.

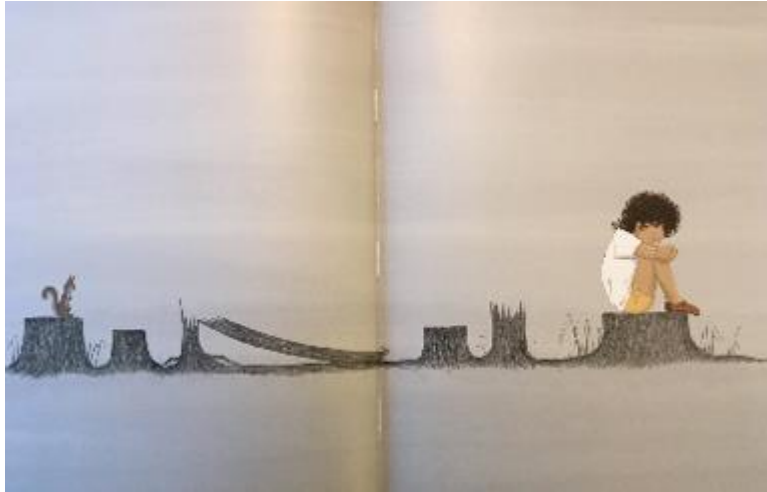
KUVA 21. Iloa saaren elpymisestä (Matka Pahnamaan, Ollikainen & Makkonen)

Muumipeikko majakkasaarella -kirjassa majakanvartija kokee tyytyväisyyttä elämäänsä saarella, vaikka majakka ei ole enää toiminnassa.

-Mihinpä sitä kotoaan lähtisi, majakanvartija tuumii. -Eikä näihin maisemiin koskaan kyllästy. (Muumipeikko majakkasaarella, Heilala, Kaarla & Kaarla, 2020)

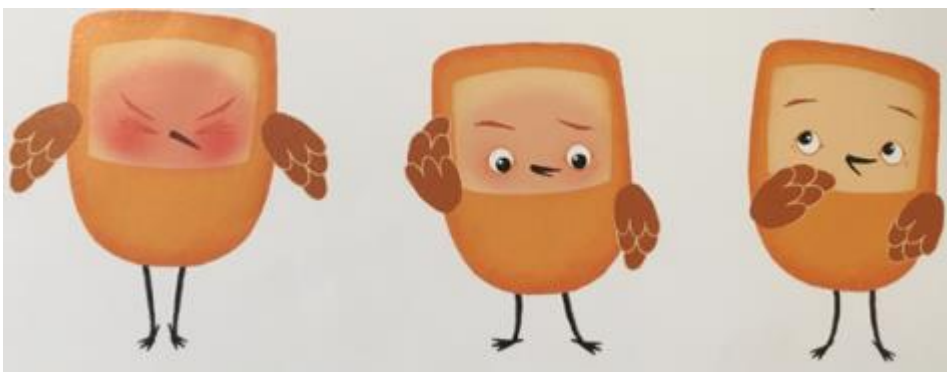
Osassa kuvakirjoista koetaan innostusta uusien ratkaisujen keksimisestä tai jonkin uuden saamisesta. Lähes kaikissa kirjoissa ihastusta herättää hyvää tahtova toiminta ja sen tulokset. Rakkautta tai ihastusta sekä myötätuntoa osoitetaan toisia tai luontoa kohtaan kaikissa kirjoissa. Kiitollisuutta koetaan jonkin verran avun saamisesta. Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjassa pöllö kokee kiitollisuutta, kun Pikkuli muistuttaa toisia metsän huolehtimisesta.

Useammassa kuvakirjassa koetaan surua ja suuttumusta, kun luontoa on turmeltu ja siten aiheutettu eläimille tai henkilöahmoille vahinkoa. Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin -kirjassa kuvataan pelkällä kuvalla Mulun kokemaa surua, kun hän on nähnyt kaadetun metsän (ks. KUVA 22).

KUVA 22. Mulun suru (Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin, Laihinen & Jasu, 2020)

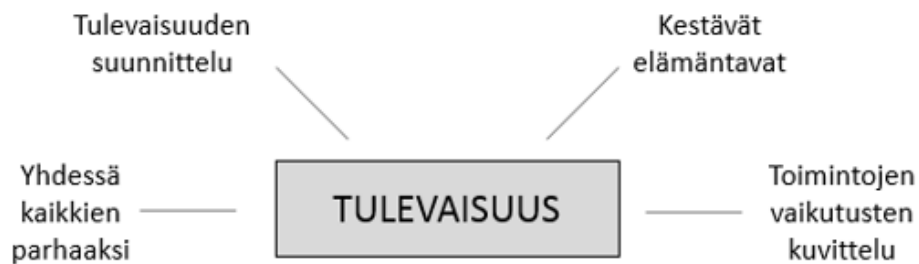
Omaa ympäristöä sotkeva tai tuhoava toiminta aiheuttaa häpeää kolmessa kuvakirjassa. Pikkulia hävettää ja suuttuttaa, kun he ovat omissa juhlissaan sotkeneet metsää, pitäisihän metsän eläinten ymmärtää olla roskaamatta, kun ovat juuri itse siivonneet toisten jätteitä. Pikkuli ymmärtää, että suuttuneena hän ei saisi toisia ymmärtämään, että roskaaminen ei voi jatkua. Tunteiden säätelyä kuvataan kirjassa kolmen Pikkulin kuvasarjalla (ks. KUVA 23).

KUVA 23. Pikkulin tunteiden muutokset (Pidä metsä siistinä, Pikkuli, Aittokoski, 2020)

4.7 Tulevaisuuteen suuntaaminen kuvakirjoissa

Kuvakirjoissa kuvataan tulevaisuutta jossain määrin (ks. KUVA 24). Elsa ja Lauri kierrättävät -kirjassa lapset saavat suunnitella tulevaisuutta miettimällä, mitä he tarvitsevat omiin huoneisiinsa. Pidä metsä siistinä, Pikkuli -kirjassa eläimet suunnittelevat puolestaan illalla vietettäviä metsänjuhliä sekä metsän siivousta ja Matkalla Pahnamaan -kirjassa tulevaisuutta suunnitellaan luomalla pelisäännöt saareen saapuville matkailijoille.

KUVA 24. Tulevaisuus kuvakirjoissa

Rohkea tyttö ja jättiläinen sekä Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin -kirjoissa henkilöahmot näkevät tulevaisuuden ankeana, joten he ryhtyvät toimiin saadakseen metsän takaisin. Tulevaisuus näytetään tarinoissa usein hetkellisesti huonona, mutta erilaisten tehtyjen toimien jälkeen kuvakirjan lopussa näytetään myönteistä tulevaisuuden kuvaa. Esimerkiksi Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin -kirjan lopussa näkyy Mulun kasvattama valtava metsä, joka kuvastaa, että sitkeän työn ansiosta, tulevaisuus on hyvä. Vain Elämäni pohjalla -kirjassa aksolotlien synkkä tulevaisuus ei muutu myönteiseksi köntysten eli ihmisten ansiosta, vaan luonnonkatastrofien, minkä johdosta järvi täyttyy taas sukupuuttoon kuolemassa olleista aksolotleista (ks. KUVA 25).

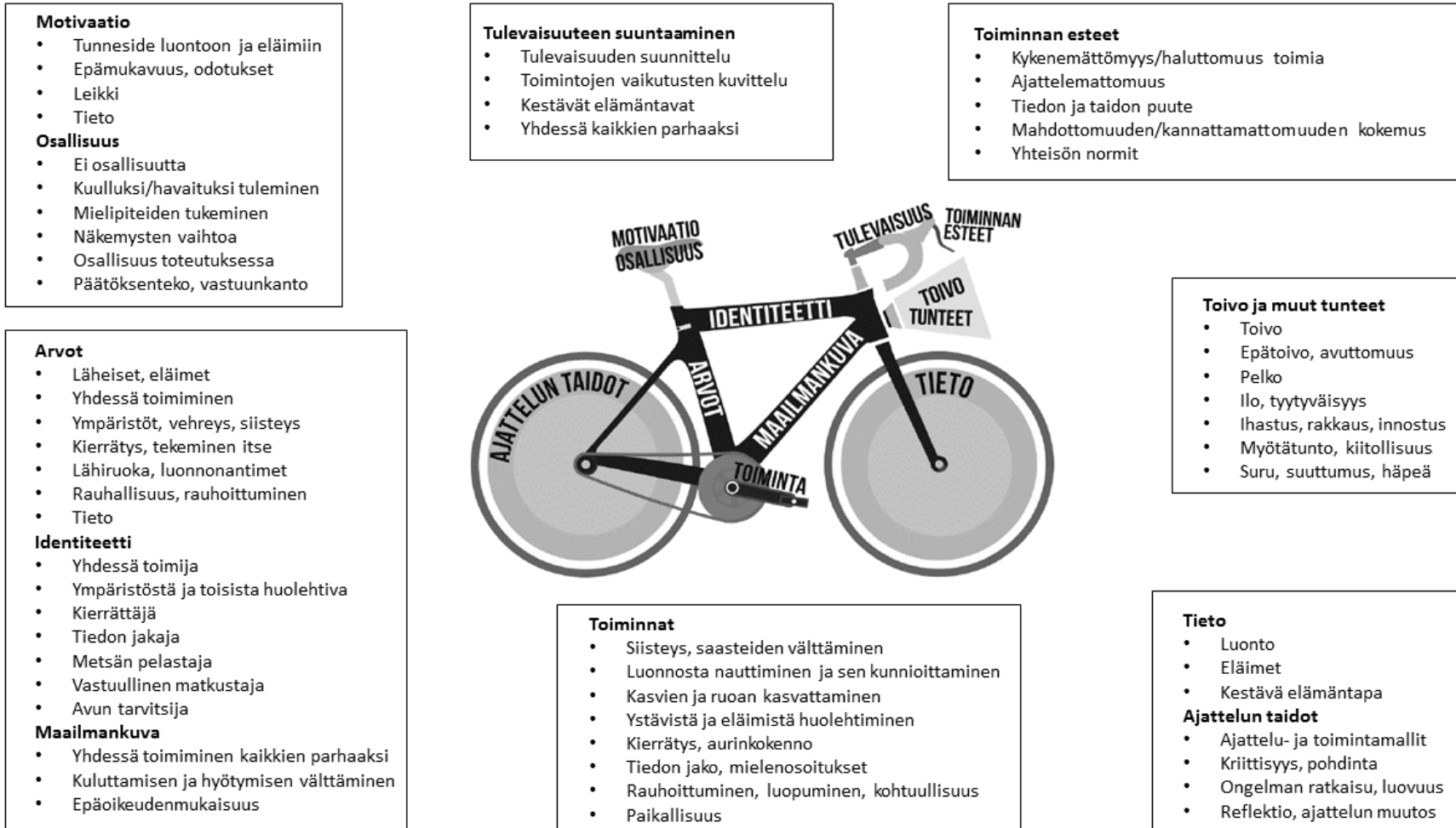
KUVA 25. Aksolotli onnellisena poikasiensa kanssa (Elämäni pohjalla, Bondestam, 2020)

Alaluvussa 4.3. Toiminta kuvakirjoissa kuvataan tarkemmin kestävän elämäntavan toimintoja, joiden henkilöahmot ajattelevat olevan ratkaisuna parempaan tulevaisuuteen. Kuvakirjat antavat kuvaa, että kaikkien henkilöahmojen eli ihmisten pitää toimia yhdessä paremman tulevaisuuden eteen. Mulu - lapsi joka pelasti metsän -kirjassa otettiin kantaa jopa maailmanlaajuiseen vaikuttamiseen. Kun kertoo muille omista kestävän elämäntoimista ihmisille ympäri maapalloa, voi vaikuttaa siihen, että teot leviävät, jolloin pienestä tulee suurta.

4.8 Yhteenveto tuloksista

Kuten tuloskoosteesta (ks. KUVA 26) näkyy, kaikkia polkupyörämallin osia löytyy kuvakirjoista, mikä on merkittävä löytö. Kuvakirjoissa oli tietoa, mutta tieto kestävästä elämäntavasta oli hieman kapea-alaista. Ajattelutaitoja ja ajattelun muutosta kuvattiin kirjoissa, mutta tiedon analysointi ja vertailu jäivät vähemmälle. Ongelmanratkaisun edellyttämää kriittistä ajattelua esiintyi, mutta luovuuden esiin tuominen oli vähäisempää. Ratkaisut ongelmiin olivat tunnettuja, eikä ratkaisuvaihtoehtoja mietitty. Toimintojen hyvyttä ja oikeellisuutta pohdittiin jonkin verran. Korostunein arvo oli toisista ja ympäristöstä huolehtiminen, mikä näkyi myös henkilöahmojen identiteetissä sekä maailmankuvassa.

KUVA 26. Tulokset polkupyörämallin mukaisesti jaoteltuna

Kuvakirjoissa vahva tunneside luontoon ja eläimiin motivoi henkilöitä kestävästä elämäntavasta toimimaan. Osallisuuden edellyttämiä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja mallinnettiin kirjoissa. Osallisuus näyttäytyi vahvimmin toisten kuulemisessa ja havainnoimisessa, itse konkreettisesti osallistumisessa sekä itsenäisessä päätöksenteossa. Vähemmän kuvattiin mielipiteiden tukemista, näkemysten vaihtoa, yhteistä päätöksentekoa ja vastuunkantoa. Joissain kuvakirjoissa näkyi osallisuus kaikissa toiminnan vaiheissa. Kestävästä elämäntavasta toimintoja arvostettiin ja niitä tehtiin yhdessä. Konkreettisesti toiminnassa korostuivat jätteiden keräys ja lajittelu.

Kuvakirjoissa kuvattiin todennukaisia esteitä, joista suurimpia olivat ajattelemattomuus sekä tiedon ja taidon puute. Kirjoissa käsiteltiin tunteita ja erityisesti toiveikkoutta pidettiin yllä. Henkilöitä kokivat negatiivisia ympäristötunteita vain väliaikaisesti. Häpeän ja myötätunnon kokeminen sekä myönteiset tunteet johtivat konkreettisiin kestävästä elämäntavasta toimiin. Tulevaisuutta rakennettiin yhdessä suunnitellen ja konkreettisia keinoja hyvän tulevaisuuden rakentamiseksi kuvattiin.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää, miten lasten kuvakirjat tukevat lasten kestävän elämäntavan kehitystä. Tässä luvussa tehdään johtopäätöksiä tuloksista sekä arvioidaan tulosten pohjalta Tolppasen ym. (2017) polkupyörämallia. Lisäksi pohditaan tuloksia, tutkimuksen luotettavuutta ja tulevaisuuden tutkimusaiheita.

5.1 Miten lasten kuvakirjat tukevat lasten kestävän elämäntavan kehitystä?

Tutkitut kuvakirjat tukevat lasten kestävää elämäntapaa, joka perustuu yksilöiden yhteisössä saamaan tietoon ja muodostamiin arvoihin, jotka yksilöllisen ja yhteisen ajattelun kautta muodostuvat yhdessä tehtäväksi konkreettiseksi toiminnaksi kaikille toiveikkaan tulevaisuuden hyväksi (ks. KUVA 27).

KUVA 27. Kuvakirjojen kestävä elämäntapa

Tässä tutkimuksessa mukana olleet lasten kuvakirjat tukevat kestäväää elämäntapaa jakamalla tietoa luonnosta, eläimistä ja kestävään elämäntavan mukaan toimimisesta. Vaikka kuvakirjoissa kerrottiin lapsille mieluisia tarinoita, annettiin niissä heille myös Heymanin (2008) edellyttämää oikeaa tietoa, jota lapset voivat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2018 (Opetushallitus, 2018) mukaan vielä analysoida ja tarkastella yhdessä kirjaa lukevan varhaiskasvattajan kanssa.

Kuvakirjoista saa aina tietoa, kuten Heikkilä-Halttunen (2015b, s. 41) ja Heinimaa (2001, s. 156–157) ovat todenneet, mutta tutkituissa kuvakirjoissa jaettu tieto jäi kuitenkin melko kapea-alaiseksi kestävään elämäntavan näkökulmasta. Niissä annettiin paljon tietoa kierrätyksestä, mutta tieto ilmastonmuutoksesta, luonnonvarojen kulutuksesta, lajien ja elinympäristöjen katoamisesta sekä saastumisesta ja kemikalisoitumisesta jäi vähemmälle, vaikka niistä voisi kertoa Luomin ym. (2010) oppaan mukaan enemmänkin lapsille.

Analysoiduissa kuvakirjoissa arvostettiin tietoa, mikä tukee Valtioneuvoston kanslian (2021) mukaan sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestäväyyteen lukeutuvaa sivistystä. Kuvakirjoissa oli aina joku, joka toimi tiedon jakajana, minkä avulla henkilöihahmoja myös motivoitiin kestävään elämäntavan toimiin. Tiedon puute taas johti kirjoissa kestävään elämäntavan vastaiseen toimintaan, kuten monissa muissakin tutkimuksissa (Ratinen ym., 2010; Korkmaz & Yildiz, 2017; Laaksoharju & Rappe, 2010; Park ym., 2016; Salonen, 2010; Skår ym., 2016; Venninen & Kangas, 2018, s. 193).

Tässä tutkimuksessa analysoidut kuvakirjat tukevat lasten kestäväää elämäntapaa kuvaamalla ajattelun taitoja. Kuvakirjojen henkilöihahmojen yksilölliseen tietoon perustuvissa ja arvoja kuvastavissa ajattelu- ja toimintamalleissa näkyi Salosen (2014) määrittelemä ekososiaalinen sivistys. Kuvakirjojen henkilöihahmot muuttivat ajatteluaan ollessaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa erilaisissa tilanteissa, mikä vahvistaa varhaiskasvatuksen oppimiskäsitystä (Opetushallitus, 2018) sekä toisten tutkimustuloksia siitä, että lapset ovat herkkiä muuttamaan mielipidettään sosiaalisissa tilanteissa (Heyman, 2008).

Tutkituissa kuvakirjoissa esiintyi ongelmanratkaisussa tarvittavaa kriittisyyttä toisten antamaa tietoa tai toimintaa kohtaan Sellarsin ym. (2018) sekä Tolppasen ym. (2017) mukaisesti, mutta tiedon analysointi ja vertailu jäi kuitenkin

kirjoissa vähemmälle. Yhdessä kuvakirjassa ongelman ratkaisijana oli henkilöihahmon sijaan luonto, muuten ongelmat ratkaistiin jollain tunnetulla tavalla, eikä vaihtoehtoisia ratkaisuja mietitty. Kuvakirjoissa ei kuvattu juurikaan ongelmanratkaisun edellyttämää luovuutta, mikä on Shaheenin (2010), Tolppasen ym. (2017) sekä Värin (2018, s. 17) mukaan tärkeää. Pohdinta johti kuvakirjoissa kestävään elämäntapaan, kuten Lipman (2019, s. 64–66) on todennut tapahtuvan, kun teon oikeellisuutta ja hyvyttä arvioidaan.

Tässä tutkimuksessa mukana olleiden kuvakirjojen arvot, identiteetit sekä maailmankuva tukevat lasten kestävä elämäntapaa. Kuvakirjoissa arvostettiin voimakkaimmin Siveniuksen ym. (2018, s. 122) mukaista kasvatuksen päämäärää eli toisista ja ympäristöstä huolehtimista, mikä on Salosen (2014) mukaan edellytyksenä elinkelpoiselle maailmalle, jossa kaikki voivat hyvin. Muita ekologiseen kestävyteen kuuluvia toimintoja ei kuvakirjoissa ilmennyt, mutta taloudelliseen kestävyteen kuuluvia kierrätystä, itsetekemistä, rauhallisuutta ja rauhoittumista arvostettiin. Sosiaalis-kulttuurinen kestävyys ilmeni yhdessä tekemisen, lähiruoan ja luonnonantimien hyödyntämisen sekä tiedon jakamisen arvostamisena. Kuvakirjoissa esiintyneet arvot ilmentävät Heikkilä-Halntusen (2015b, s. 97) mukaan yhteisön arvoja.

Toisista ja ympäristöstä huolehtimisen arvostus näkyi myös tutkittujen kuvakirjojen henkilöihahmojen omaksumissa ekologisissa identiteeteissä, mikä vahvistaa Siveniuksen ym. (2018, s. 122) mukaista käsitystä kasvatuksen päämäärän toteutumisesta. Toisista ja ympäristöstä huolehtijan lisäksi kuvakirjoissa esiintyi useimmiten kierrättäjiä, tiedon jakajia, yhdessä toimijoita sekä avun tarvitsijoita.

Analysoituissa kuvakirjoissa luotiin pääosin maailmankuvaa ”yhdessä toimien kaikkien parhaaksi”, joka pohjautuu edellä mainittuihin arvoihin ja ekologisiin identiteetteihin. Lisäksi kirjoissa kuvattiin maailmaa, jossa vältetään kuluttamista ja hyötymistä, mutta yhdessä kirjassa nousi esiin myös epäoikeudenmukainen maailma, mikä kuvastaa niin Salosen (2014) kuin Aaltolankin (2019, s. 81–82) huolta ihmiskeskeisyyden seurauksista eläimille ja luonnolle sekä WWF:n (2022) julkaisemaa tietoa, jonka mukaan suomalaiset kuluttavat liikaa.

Tämä tutkimus osoittaa, että kuvakirjojen henkilöihahmoja motivoi vahva luontosuhde, minkä kokeminen motivoi usean tutkimusten mukaan kestävä

elämäntavan mukaiseen toimintaan (Chawla & Cushing, 2007; Korkmaz & Yildiz, 2017; Laaksoharju & Rappe, 2010; Lehtonen ym., 2018; Park ym., 2016; Skår ym., 2016). Muita motivaatiota kohottavia tekijöitä kuvakirjoissa olivat epämukavuus, toisten asettamat odotukset, leikki sekä tiedon saanti.

Analysoiduissa kuvakirjoissa kuvattiin Varhaiskasvatuslain (540, 2018) edellyttämiä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, joiden avulla lapsilla on mahdollisuus osallistua kestävän elämäntavan toimintoihin. Kuvakirjoissa tuetaan lasten kestävää elämäntapaa mahdollistamalla henkilöhahmojen osallisuus toiminnoissa. Shierin (2001) kuvaamat osallisuuden tasot näkyvät vaihtelevasti kuvakirjoissa. Yhdessä kirjassa kukaan ei voinut osallistua ollenkaan kestävän elämäntavan toimiin. Toisten kuulemista ja havainnoimista, osallisuutta itse toimintaan sekä itsenäistä päätöksentekoa kuvattiin eniten. Vähemmälle jäivät toisten mielipiteiden tukeminen, näkemysten vaihto sekä päätöksenteko ja vastuunkanto yhdessä. Kolmasosassa kirjoista kuitenkin kuvattiin koko ajan toteutuvaa osallisuutta. Kirjoissa kuvattu yhdessä tekemisen tärkeys on yhteneväinen Virkin (2015) tutkimuksen kanssa.

Tutkitut kuvakirjat tukevat lasten kestävää elämäntapaa mallintamalla erilaisia ekologisia toimintoja. Niissä kuvattiin enimmäkseen jättemateriaalien keräystä ja kierrätystä, saasteiden välttämistä, luonnon kunnioittamista, tiedon jakamista sekä ystävistä ja eläimistä huolehtimista pääosin yhdessä tehden. Kuvakirjoissa ei käsitelty varsinaisesti kasvisten syömistä, mutta marjoja saatettiin syödä tai kasviksia kasvattaa, vaikka Salosen (2010) tutkimuksen mukaan kasvisruokaa syömällä edistetään kestävää elämäntapaa. Kuvakirjoissa esiintyi jonkin verran luonnosta nauttimista, rauhoittumista, luopumista, kohtuullisuutta, mielenosoituksia, kasvien kasvattamista sekä paikallisuutta.

Tässä tutkimuksessa mukana olleissa kuvakirjoissa kestävän elämäntavan toimintoja arvostettiin ja tehtiin pääasiassa yhdessä, kuten Tolppanen ym. (2017) edellyttävät. Lisäksi he edellyttävät, että toiminnot olisivat edullisia ja helposti toteutettavissa, kuten kuvakirjoissa osa toiminnoista olikin. Osa toiminnoista kuitenkin maksaisi liikaa tai niiden toteutus veisi valtavasti aikaa, mutta niitä voi tehdä pienemmässä mittakaavassa.

Tutkituissa kuvakirjoissa tuetaan lasten kestävää elämäntapaa kuvaamalla hyvin todenmukaisia esteitä toiminnalle. Suurimmaksi kestävän toiminnan esteeksi nousi kuvakirjoissa ajattelemattomuus, joka johtui kiireestä,

itsekkyydestä ja ahneudesta. Salonen (2010) sekä Venninen ja Kangas (2018, s. 193) pitävät myös kiirettä esteenä. Toinen suuri este kuvakirjoissa oli tiedon ja taidon puute, mikä ilmenee myös useassa tutkimuksessa (Ratinen ym., 2010; Korkmaz & Yildiz, 2017; Laaksoharju & Rappe, 2010; Park ym., 2016; Salonen, 2010; Skår ym., 2016; Venninen & Kangas, 2018, s. 193). Joissain kuvakirjoissa esiintyi kestävän elämäntavan vastaista toimintaa tai kyvyttömyyttä toimia, mikä johtui Giffordin (2011) mukaisesti yhteisön normeista (Tolppasen ym., 2017, mukaan). Muita kuvakirjassa esiintyneitä esteitä olivat kykenemättömyys tai haluttomuus toimia sekä mahdottomuuden tai kannattamattomuuden kokemus.

Analysoiduissa kuvakirjoissa tuetaan kestävää elämäntapaa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2018 mukaisesti nimeämällä ja mallintamalla tunteita sekä mahdollistamalla tunteiden havainnointi ja tiedostaminen (Opetushallitus, 2018, s. 26). Kuvakirjoissa näkyi toivoa eniten silloin, kun henkilöhahmot löysivät ratkaisun, toimivat yhdessä ja kokivat tavoitteensa realistiseksi. Toiveikas tulevaisuus onkin Tolppasen ym. (2017) ja Salosen (2020, s. 250–251) mukaan kestävän elämäntavan mukaisen toiminnan kantava voima. Pihkalan (2017) nimeämiä negatiivisia ympäristötunteita epätoivoa, pelkoa, suuttumusta ja avuttomuutta esiintyi tutkituissa kuvakirjoissa, mutta toivon avulla ikävät tunteet siirtyivät sivuun. Vain avuttomuus esti henkilöhahmoja toimimasta pysyvämmiin. Kuvakirjoissa sopivassa määrin koettu häpeä johti kestävään toimintaan, kuten Aaltola (2019, s. 31–66) on kirjassaan todennut. Muita kuvakirjoissa kestävään elämäntapaan johtavia tunteita olivat surun tunne ja myönteiset tunteet kuten ilo, tyytyväisyys, ihastus, rakkaus, innostus, myötätunto ja kiitollisuus. Rakkauden kokeminen ihmisiä, eläimiä ja luontoa kohtaan onkin Aaltolan (2019, s. 145) mukaan tärkeää, sillä se ohjaa yleensä huolehtimaan toisesta.

Tutkimus osoittaa, että kuvakirjoissa tuetaan lasten kestävää elämäntapaa käsittelemällä tulevaisuutta eri tavoin. Kirjoista näkyi, että yksin voi vaikuttaa, mutta yhdessä toimiessa on suuremmat mahdollisuudet, minkä on myös Ratinen (2020, s. 252) todennut artikkelissaan. Kuvakirjoissa tehtiin tulevaisuutta parantavia kestävän elämäntavan toimintoja kaikkien parhaaksi paljon yhdessä, joka Salosen (2010) tutkimuksen mukaan on tärkeää kestävän elämäntavan edistämisessä. Yhdessä kirjassa vaikutettiin henkilöhahmojen toimintaan jopa maailmanlaajuisesti. Kuvakirjoista annettiin tietoa ja mallinnettiin taitoja, joita

lapset voivat Arbölin ja Rikkisen (2002, s. 62–63) mukaan tulevaisuudessa hyödyntää. Kirjoissa suunniteltiin tulevaisuutta, kuten varhaiskasvatuksessa (Opetushallitus, 2018) edellytetään. Kuvakirjoissa henkilöhahmot pystyivät näkemään, miten heidän toimintansa vaikuttaisi hyvään tulevaisuuteen, jossa Värin (2018, s. 259) mukaan ihmiset, eläimet ja kasvit voivat yhä elää.

Kuvakirjat tukevat lasten kestäväää elämäntapaa, mutta ilman varhaiskasvattajaa 3–5-vuotiaat lapset voivat katsella vain niitä kuvakirjoja, jotka he ovat katseltavakseen saaneet. Lapset voivat oppia kestävästä elämäntavasta pelkästään kuvakirjoja katselemallakin eritoten, jos kirja on Rhedinin (1992, s. 86–126) luokiteleva alkuperäinen kuvakirja (Heinimaan, 2001, s. 143 mukaan; Mikkosen, 2005, s. 332 mukaan), jossa kuvat ovat tekstiä tärkeämmässä roolissa. Jotkut 5-vuotiaista lapsista osaavat toki lukea myös itse, kunhan teksti on kirjoitettu isoilla aakkosilla. On kuitenkin muistettava, että lukemisen ymmärtäminen on vielä alkeellista.

Varhaiskasvattajaa tarvitaan tarjoamaan lapsille katseltavaksi erilaisia kuvakirjoja sekä lukemaan niitä yhdessä lasten kanssa. Kuvakirjoissa kerrottiin joistain kestäväään elämäntapaan liittyvistä asioista vähän tai ei lainkaan, mikä on ihan luonnollista, sillä niiden tehtävänä on Heinimaan (2001, s. 152) mukaan myös huvittaa. Lisäksi tieto kestävästä elämäntavasta on monitieteistä ja laajaa (Cantell ym., 2020, s. 144–147), joten kaikkea ei saa mahtumaan lyhyeen kuvakirjaan, eikä edes analysoituihin yhteentoista kirjaan. Myös ilmaston lämpenemisen aiheuttamat muutokset vakavine seurauksineen synnyttävät helposti voimakkaita negatiivisia tunteita (Pihkala, 2017), joten on harkittava tarkkaan, mitä lapset kykenevät käsittelemään ja miten niistä on lapsille hyvä kertoa. Tavoitteena on kuitenkin säilyttää lasten toiveisuus tulevaisuutta kohtaan (Arböl & Rikkinen, 2002, s. 51; Tolppanen ym., 2017). Toki tarinan keinoin voi käsitellä vaikeitakin aiheita (Heikkilä-Halttunen, 2015b, s. 56–60).

Varhaiskasvattajaa tarvitaan lasten avuksi käsittelemään kuvakirjoissa annettua tietoa, jota on Varhaiskasvatussuunnitelman perusteidenkin 2018 mukaan hyvä arvioida, analysoida ja vertailla, sillä varhaiskasvatukseen lapset vasta harjoittelevat näitä taitoja (Opetushallitus, 2018, s. 20–47). Kuvakirjoissa nämä ajattelun taidot jäivät vähemmälle huomiolle, kuin myös ratkaisuvaihtoehtojen esittely sekä luovuuden käyttäminen. Vaikka kuvakirjoissa toteutetaan todellisia kestäviä elämäntapoja luovastikin, voisi niitä toteuttaa

vieläkin enemmän leikillisesti päätymällä kuitenkin kestävään toimintaan. Leikki ja taiteellinen ilmaisu tukee lasten luovuutta (Opetushallitus, 2018, s. 31).

Kuvakirjoissa kuvattiin hyvin henkilöhahmojen osallisuutta, mutta kaikkien mielipiteitä ei aina tuotu julki, varsinainen näkemysten vaihto jäi tekemättä ja päätöksiä tehtiin paljon yksin. Lapset tarvitsevat varhaiskasvattajan tukea, jotta lapsen toimijuus toteutuisi kattavasti Shierin (2001) osallisuuden portaiden mukaisesti, ja jotta lapset voisivat toteuttaa konkreettisesti kuvakirjoista oppimiaan kestäviä elämäntapoja.

Ei ole kuitenkaan itsestään selvyyttä, että varhaiskasvattaja osaa kuvakirjan ääneen lukemisen lisäksi tukea lapsia siirtämään kestävä elämäntavan taitoja arkeen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 edellyttävät kestävä elämäntavan tapoja (Opetushallitus 2018), mutta se ei välttämättä ohjaa varhaiskasvattajia riittävästi. Myös varhaiskasvattajien koulutuksien on annettava riittävästi valmiuksia tukea lasten ekososiaalista sivistystä sekä varhaiskasvattajien omien ympäristötunteiden käsittelyä. Varhaiskasvattajan kielteinen suhtautuminen kestävä elämäntapaan voi johtaa arvoristiriitaan, joka vaikuttaa lasten kasvattamiseen. Taitamaton varhaiskasvattaja voi tahattomasti vahvistaa tai jopa lisätä lasten eli tulevaisuuden aikuisten arvokuilua, mikä näkyisi pahimmillaan mielipiteiden kahtia jakona sekä kyvyttömyytenä toimia toiveikkaan tulevaisuuden hyväksi.

Myös Arokanto (2020) on todennut pro gradu -tutkielmassaan ”Ilmastokasvatus varhaiskasvatuksessa”, että lapset tarvitsevat paljon varhaiskasvattajan tukea tehdessään niin kutsuttuja ilmastotekoja, minkä vuoksi hän on ehdottanut lisättäväksi Tolppasen ym. (2017) polkupyörämalliin apupyörät. Polkupyörämalli soveltuu sellaisenaan myös varhaiskasvatukseen, mutta apupyörät kuvaisivat vielä paremmin sitä, että varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa on toimittava yhdessä.

Ilmaston lämpeneminen on maailmanlaajuinen haaste (IPCC, 2021). Lämpenemisen pysäyttäminen ja sen aiheuttamien vahingollisten seurausten estäminen tai korjaaminen vaatii valtavia tekoja ihmisiltä. Kuvakirjoissa keskityttiin kuvaamaan sellaisia kestävä elämäntavan toimintoja, joita voi 3–5-vuotiaiden lasten kanssa toteuttaa sellaisenaan tai pienemmällä mittakaavalla. Tarinan muodossa voi käsitellä vaikeitakin aiheita, jolloin lapset saavat

valmiuksia käsitellä niitä tulevaisuudessa. Tärkeää on joko ylläpitää toiveikkuutta lähes koko tarinan ajan tai kuvata onnellinen loppu.

Kestävästä elämäntavoista lapset voivat harjoitella ennen kaikkea yhdessä tekemisen taitoa, joka korostui ylitse muiden kuvakirjojen analyysissä. Lasten kestävästä elämäntavan taidot, eivät kehity Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2018 mukaan, jolleivät he saa osallistua ja toimia aktiivisesti yhteisössään. Lapset saavat tiedon ja taidon toisilta sekä heidän arvonsa ja ajatteluntaidot muovautuvat yhdessä toisten kanssa. (Opetushallitus, 2018, s. 14–22.) Kuvakirjojen kirjoittajat ja kuvittajat ovat myös muodostaneet käsityksensä kestävästä elämäntavasta omassa yhteisössään ja kulttuurissaan (Cohen ym., 2018; Laine, 2015, s. 30; Puusa & Juuti, 2020, s. 35–36; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 40).

Analysoidut kuvakirjat osoittivat, että kestävästä elämäntavan toimintoja voi tehdä yksinkin, mutta yhdessä saa enemmän aikaiseksi. Maailmaa ei tarvitse pelastaa yksin (Aaltola, 2019, s. 30; Pihkala, 2017). Konkreettiset teot toteutuvat paremmin, kun toimintoja suunnitellaan yhdessä (Willamo ym., 2020, s. 255). Kuvakirjojen henkilöahmot kokivat toiveikkuutta enemmän toimiessaan yhdessä. Joten voidaan sanoa, että yhdessä toimien ylläpidetään tulevaisuuden toivoa.

Ihminen on rakentanut yhteiskuntansa ja voi myös muuttaa sitä (Tolppanen ym., 2017). Kuvakirjoissa kuvattiin, että vain ihmisiä kuvastavat henkilöahmot voivat tehdä kestävästä elämäntavan toimintoja, ja että yhdessä saadaan enemmän aikaiseksi. Tolppanen ym. (2017) nostavat myös esiin yhdessä tekemistä ja vaikuttamista polkupyörämallia kuvaavassa artikkelissaan, mutta itse mallin kuvassa se ei korostu. Tämän vuoksi polkupyörämallia voisi muuttaa siten, että pyörä vaihdettaisiin Tandem-pyöräksi, jossa yhdessä vaikuttaminen olisi jo kuvan perusteella itsestään selvää.

Pohdintojen yhteenvetona voi sanoa, että lapset tarvitsevat tuekseen varhaiskasvattajaa, jotta kuvakirjojen välittämät kestävästä elämäntavan tiedot ja taidot siirtyisivät lapsilla arkeen sekä konkreettisia kestävästä elämäntavan toimintoja on tehtävä yhdessä, jotta niillä voi vaikuttaa toiveikkaaseen tulevaisuuteen (ks. KUVA 28).

KUVA 28. Kuvakirjojen kestävä elämäntapa tuettuna ja yhdessä vaikutettuna

Tutkimustulokset osoittavat, että lasten kannattaa katsella kuvakirjoja ja heille on hyödyllistä niitä lukea, sillä ne tukevat kestävä elämäntapaa. Tulokset tuovat esiin kuvakirjan ja varhaiskasvattajan tärkeyden kestävä elämäntavan tukijana sekä yhdessä tekemisen merkityksen kestävässä elämäntavassa niille, jotka laativat varhaiskasvatussuunnitelman perusteita sekä varhaiskasvatuksen koulutusta. Tulokset antavat myös ideoita kirjoittajille ja kuvittajille heidän tulevia kuvakirjojaan varten. Tutkimus osoittaa, että polkupyörämalli antaa oivat ”silmälasisit” varhaiskasvattajille käsitellä kestävästä elämäntavasta kertovaa kuvakirjaa lasten kanssa sekä tietoa, kuinka tukea lasta kestävä elämäntavan kehitystä.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimuksen aiheet

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa mahdollisimman riippumattomana tutkijasta (Kuula, 2011, s. 25). Objektiivisuus on kuitenkin haastavaa, sillä kuvakirja avautuu lukijalleen aina omalla tavalla (Mikkonen, 2005, s. 56). Kuvakirjoja on luettu monta kertaa, jotta tekstit ja kuvat ymmärrettäisiin mahdollisimman hyvin, eikä uusi lukukerta toisi enää mitään uutta. Erityisesti Tiitisten (2020) kirjoittama ja kuvittama Hyvän tahdon tarina -

kirja on vaatinut toisia analysoitavia kuvakirjoja useamman lukukerran, sillä tarinan monihyväisyys ja syvällisyys haastaa lukijan.

Omaa ennakkokäsitystä aiheeseen on pohdittu jo ennen aineiston hankintaa ja varsinaista analyysia (Laine, 2015, s. 50). Tolppasen ym. (2017) polkupyörämalli sekä analysoidut kuvakirjat ovat entuudestaan vieraita, joten niiden ei voi sanoa luovan minkäänlaista ennakkokäsitystä, joka voisi Cohenin ym. (2018, s. 247–250) mukaan haitata objektiivisuutta. Polkupyörämalliin ja kuvakirjoihin tutustumisen jälkeen ennakkokäsityksenä on, että joitain pyörän osia löytyy varmasti kuten tietoa, mutta epäilystä herättää, miten kestävään elämäntapaan liittyviä tunteita ja tulevaisuutta on käsitelty tai miten lapsia haastetaan kriittiseen ajatteluun sekä osallisuuteen. Vaikuttaa epätodennäköiseltä, että löytyisi jotain, mitä mallissa ei ole, koska malli vaikuttaa kattavalta.

Tulkintaan on kuitenkin saattanut vaikuttaa oma kokemusmaailma sekä tutkimuksen näkökulma (Laine, 2015, s. 35–37; Mikkonen, 2008, s. 70). Oma luontosuhde on rakentunut vahvaksi lapsuuden leikeissä niin metsässä kuin meren äärellä ja varhaiskasvatuksen opettajan ammatissa tehtävänä on kiinnittää huomiota kestävään elämäntapaan päivittäin. Vaikka aihe on itselle tärkeä, niin suhtautuminen kestävään elämäntapaan on kohtuullista. Tämän tutkimuksen tekeminen on kuitenkin johtanut oman arjen toimien kyseenalaistamiseen ja muuttamiseen entistä kestävimiksi. Lisäksi on tullut puhuttua aiheesta enemmän muille sekä kiinnitettyä enemmän huomiota esimerkiksi myynnissä olevien vaatteiden valmistusmateriaaleihin.

Tämä raportti on julkinen ja tutkimuksen kulku sen eri vaiheineen on pyritty kuvaamaan mahdollisimman tarkasti ja avoimesti (Heikkinen, 2015, s. 163; Kuula, 2011, s. 24–26), mikä antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkimuksen tulosten luotettavuutta (Cohen ym., 2018, s. 270–276). Esimerkiksi aineiston valinnan tarkan kuvauksen avulla lukija tietää, miten juuri näihin kuvakirjoihin on päädytty. Tutkimustulokset olisivat todennäköisesti erilaiset, jos otos kuvakirjoista olisi laajempi, jolloin voisi olettaa löytyvän laajemmin muun muassa tietoa ja esimerkkejä kestävästä elämäntavan toiminnoista. Lisäksi kirjojen niin kutsuttujen lisäosien mukaan ottaminen olisi muuttanut tuloksia.

Analysoiduissa kuvakirjoissa korostuivat tieto, arvot ja ajattelun taidot, konkreettinen toiminta sekä toiveikas tulevaisuus. Tämä tutkimus perustui

vuoden 2020 kuvakirjoihin, joten voisi vielä tutkia, miten kestäväää elämäntapaa on kuvattu kuvakirjoissa toisina vuosina? Korostuvatko niissä samat asiat? Joitain polkupyörämallin osia kuten tunnetaitoja voi harjoitella myös toisessa kontekstissa, minkä vuoksi tutkinnan kohteeksi voisi ottaa myös kaikki vuonna 2020 julkaistut kuvakirjat riippumatta niiden aiheesta ja motiivista.

Kuvakirjoissa annettiin tietoa kestäväään elämäntapaan liittyen sekä kuvattiin kestävään elämäntavan arvoja, mutta tutkimusta tarvittaisiin lisää siitä, miten kuvakirjoista omaksuttu tieto ja arvot näkyvät lapsen ajattelussa ja toiminnassa? Miten lasten yhteiset keskustelut ja työskentely tukevat konkreettista toiminnan toteutumista? Ja miten lapset kokevat tulevaisuuden yhdessä tehtyjen konkreettisten toimintojen jälkeen?

Tutkimuksessa ilmeni, että kuvakirjat tukevat lasten kestäväää elämäntapaa, mutta hyödyntääkseen kaiken kirjan tuen tarvitaan varhaiskasvattajaa avuksi. Tämän vuoksi on aiheellista tutkia, miten painokkaasti ja kattavasti Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 sekä miten varhaiskasvattajien koulutukset ohjaavat varhaiskasvattajia tukemaan lasten kestäväää elämäntapaa nykyinen ilmastonmuutos huomioiden? Sekä minkälaisia kuvakirjoja lapsille tarjotaan varhaiskasvatuksessa itsenäiseen katseluun ja lukemiseen sekä mitä heille todellisuudessa luetaan ja miten?

Kestävään elämäntavan toimintojen toteuttamisessa on tämän tutkimuksen mukaan tärkeää, että tekoja tehdään yhdessä, minkä vuoksi on tarpeen tutkia, miten varhaiskasvattajat tukevat lasten vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja tai mahdollistavat kunkin osallisuuden? Miten kuvakirjojen malli yhteisestä tekemisestä tukee lasten yhteistä tekemistä? Ja miten lapset kokevat voivansa vaikuttaa tulevaisuuteen?

LÄHTEET

- Aaltola, E. (2019). *Häpeä ja rakkaus. Ihmiseläinluonto*. Into Kustannus Oy.
- Aittokoski, M. (2020). *Pidä metsä siistinä, Pikkuli*. Kustannus-Mäkelä Oy.
- Arböl, K. & Rikkinen, H. (2002). Koulukasvatus ja oppilaiden mielikuvat tulevaisuudesta. Teoksessa A. Haapala (toim.), *Tulevaisuuskasvatus* (s. 50–68). PS-kustannus.
- Arokanto, C. (2020). *Ilmastokasvatus varhaiskasvatuksessa*. Pro gradu - tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202101071094>
- Bondestam, L. (2020). *Elämäni pohjalla: yksinäisen aksolotlin tarina*. Teos & Förlaget.
- Cantell, H., Aarnio-Linnavuori, E. & Tani, S. (2020). *Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja*. PS-Kustannus.
- Chawla, L. & Cushing, D. F. (2007). Education for strategic environmental behavior. *Environmental Education Research* 13(4), 437–452. <http://dx.doi.org/10.1080/13504620701581539>
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2018). *Research methods in education*. (8. painos). Routledge.
- Corderay, T. & Neal, T. (2020). *Yksi sinne tai tänne!* Kustannus-Mäkelä Oy.
- Council of the European Union. (2021, 13. marraskuuta). *COP26 – significant progress made but further efforts needed to reach the 1.5 degree objective*. <https://slovenian-presidency.consilium.europa.eu/en/news/cop26-significant-progress-made-but-further-efforts-needed-to-reach-the-1-5-degree-objective/>
- Eriksson, E. & Moroni, L. (2020). *Julia rakastaa eläimiä*. Kustannus-Mäkelä Oy.
- Haapala, A. (2002). Mitä on tulevaisuuskasvatus? Teoksessa A. Haapala (toim.). *Tulevaisuuskasvatus* (s. 125–132). PS-kustannus.

- Happonen, S. (2001). Liike, kuvakirja ja kuvitettu teksti. Teoksessa K. Rättyä & R. Raussi (toim.), *Tutkiva katse kuvakirjaan* (s. 101–131). Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja nro 23. BTJ Kirjastopalvelu OY.
- Haring, M. (2002). Opettaja tulevaisuuteen kasvattajana. Teoksessa A. Haapala (toim.). *Tulevaisuuskasvatus* (s. 69–84). PS-kustannus.
- Havaste, P. (2001). Kotimainen kuvakirja kohti uutta nousukautta. Teoksessa K. Rättyä & R. Raussi (toim.), *Tutkiva katse kuvakirjaan* (s. 51–55). Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja nro 23. BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Heikkilä-Halttunen, P. (2015a). Lastenkirja ja sen tutkimus on ajan hermoilla. *Tieteessä tapahtuu* 33(5), 65–67.
<https://journal.fi/tt/article/view/52758/16445>
- Heikkilä-Halttunen, P. (2015b). *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen*. Lastenkirjainstituutin julkaisuja 33. Atena Kustannus Oy.
- Heikkinen, H. (2015). Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (4. painos, s. 149–167). PS-kustannus.
- Heilala, K., Kaarla, R. & Kaarla S. (2020). *Muumipeikko majakkasaarella: Retki meriluontoon!* Tammi.
- Heinimaa, E. (2001). Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.), *Avaa lasten kirja!: Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön* (s. 142–163). Lastenkeskus.
- Helkama, K. (2009). *Moraalipsykologia: Hyvän ja pahan tällä puolen*. WS Bookwell Oy.
- Heyman, G. D. (2008). Children's critical thinking when learning from others. *Psychological Science*, 17(5), 344–347. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2008.00603.x>
- Intergovernmental Panel On Climate Change [IPCC]. (2021). *AR6 Climate Change 2021. The physical science basis*.
https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf
- Kolari, M.-R. (2020). *Elma ja yökkäilevä Ylppö*. Pieni Karhu.

- Korkmaz, A. & Yildiz, T. G. (2017). Assessing preschools using the Eco-Schools program in terms of educating for sustainable development in early childhood education. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(4), 595–611. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2017.1331074>
- Kuula, A. (2011). *Tutkimuseetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys* (2. painos). Vastapaino.
- Kuvasto. (2021, 29. marraskuuta). *Kuvaoikeuksien ABC*. Visuaalisen alan taiteilijoiden tekijänoikeusyhdistys Kuvasto ry. <https://kuvasto.fi/kuvaoikeuksien-abc/>
- Laakso, M., Lahtinen, T. & Heikkilä-Halttunen, P. (2011). Johdatus lasten- ja nuorten kirjallisuuden luontoon. Teoksessa M. Laakso, T. Lahtinen, & P. Heikkilä-Halttunen (toim.), *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa* (s. 9–28). Tietolipas 235. Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Laaksoharju, T. & Rappe, E. (2010). Children's relationship to plants among primary school children in Finland: Comparisons by location and gender. *HortTechnology*, 20(4), 689–695. <http://hdl.handle.net/10138/24128>
- Laihin, M. & Jasu, E. (2020). *Mulu – lapsi joka toi metsän takaisin*. Puukenkki kustannus.
- Laine, T. (2015). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (4. painos, s. 29–51). PS-kustannus.
- Lastenkirjainstituutti. (2021, 2. lokakuuta). *Lista vuoden 2020 lasten- ja nuortenkirjoista*. https://lastenkirjainstituutti.fi/asiantuntijapalvelut/tietoa-ja-tilastoja/kirjakori/kirjakori-2020/kirjakori-2020-kirjalista#_Toc67937438
- Laukka, M. (2001). Kuvakirjan vuosikymmenet. Teoksessa K. Rättyä & R. Raussi (toim.), *Tutkiva katse kuvakirjaan* (s. 27–50). Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja nro 23. BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Lehtonen, A. & Cantell, H. (2015). *Ilmastokasvatus osaamisen ja vastuullisen kansalaisuuden perustana*. Raportti 1/2015. Suomen ilmastopaneeli. <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2018/10/Ilmastokasvatuksen-raportti-9.6.2015.pdf>

- Lehtonen, A., Salonen, A., Cantell, H. & Riuttanen, L. (2018). A pedagogy of interconnectedness for encountering climate change as a wicked sustainability problem. *Journal of Cleaner Production* 199, 860–867.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.07.186>
- Lipman, M. (2019). *Ajattelu kasvatuksessa: Kasvatusfilosofinen johdatus ajattelun taitojen opettamiseen*. Eurooppalaisen filosofian seura ry/Niin & Näin.
- Luomi, A., Paananen, J., Viberg, K. & Virta, L. (2010). *Keke päiväkodissa – kestävän kehityksen opas*. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy.
https://www.kierratyskeskus.fi/files/4679/Keke_paivakodissa.pdf
- Mikkonen, K. (2008). Lukeminen tulkintana. Teoksessa O. Alanko-Kahiluoto & T. Käkelä-Puumala (toim.), *Kirjallisuuden tutkimuksen peruskäsitteitä* (3. painos, s. 64–90). Tietolipas 174. Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Mikkonen, K. (2005). *Kuva ja sana: Kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä*. Gaudeamus.
- Ollikainen, P. & Makkonen, H. (2020). *Matka Pahnamaan*. BoD – Books on Demand.
- Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. Määräykset ja ohjeet 2018:13a. PunaMusta Oy.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Ovaska, S. (2012). *Lapsiperheen ympäristöopas*. Ekokumppanit Oy.
- Park, E., Kim, H. & Yu, S. (2016). Perceptions and attitudes of early childhood teachers in Korea about education for sustainable development. *International Journal of Early Childhood*, 48(3), 369–385.
<https://dx.doi.org/10.1007/s13158-016-0176-y>
- Pihkala, P. (2019). *Mieli maassa? Ympäristötunteet*. Kirjapaja.
- Pihkala, P. (2017). Kuinka käsitellä maailman ongelmia? Traagisuus ja toivo ympäristökasvatuksessa. *Ainedidaktikka* 1(1), 2–15.
<https://doi.org/10.23988/ad.v1i1.65801>
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 145–156). Gaudeamus.

- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen tieteen filosofinen tausta. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 25–40). Gaudeamus.
- Rahikka, K. & Sarell, N. (2020). *Elsa ja Lauri kierrättävät*. Kustannus-Mäkelä Oy.
- Ratinen, I. (2020). Ympäristökasvatusta tarvitaan enemmän kuin koskaan. Teoksessa H. Cantell, E. Aarnio-Linnavuori & S. Tani (toim.), *Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja* (s. 252–253). PS-kustannus.
- Ratinen, I., Kinni, A., Muotka, A. & Sarivaara, E. (2019). *Kohti ratkaisukeskeistä ilmastokasvatusta*. Raportti 9/2019. Suomen Ilmastopaneeli.
https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2019/11/Ilmastokasvatusraportti_final-1.pdf
- Roos, P., Nurhonen, L. & Viitanen, E. (2018). Lasten ja aikuisten yhteisellä osallisuuden polulla. Teoksessa J. Kangas, J. Vlasov, E. Fonsén & J. Heikka (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen* (s. 82–93). Suomen varhaiskasvatus ry.
- Saarikoski, J. (2021, 10. marraskuuta). Onko Glaskow'n kokous pelkkää "blaa-blaa-blaata" – vai ilmastokriisin taltuttaja? *Yleisradio Oy*.
<https://yle.fi/uutiset/3-12180385>
- Salonen, A. O. (2020). Kuinka ympäristökasvatuksesta tehdään elähdyttävää? Teoksessa H. Cantell, E. Aarnio-Linnavuori & S. Tani (toim.), *Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja* (s. 249–251). PS-kustannus.
- Salonen, A. O. (2014). Ekososiaalinen sivistys – kestävä hyvinvoinnin perusta. *Natura* 4, 25–30.
https://www.researchgate.net/publication/269393701_Ekososiaalinen_sivistys_-_kestava_hyvinvoinnin_perusta
- Salonen, A. O. (2010). *Kestävä kehitys globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena* (Tutkimuksia 318) [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6535-4>
- Sanasto (2021, 18. lokakuuta). *Tietoa tekijänoikeuksista*. Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö. <https://www.sanasto.fi/tietoa-tekijanoikeuksista/>

- Saramäki, R. (2020). *250 ilmastotekoa, joilla pelastat maailman*. Otava.
- Sellars, M., Fakismohammad, R., Bui, L., Fishetti, J., Niyozov, S., Reynolds, R., Thapliyal, N., Liu-Smith, Y.-L. & Ali, N. (2018). Conversations on critical thinking: Can critical thinking find its way forward as the skill set and mindset of the century? *Education Sciences*, 8(205), 1–29.
<https://doi.org/10.3390/educsci8040205>
- Sheridan, S. & Samuelsson, I. P. (2001). Children's conceptions of participation and influence in pre-school: A perspective on pedagogical quality. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 2(2), 169–194. <https://DOI:10.2304/ciec.2001.2.2.4>
- Shaheen, R. (2010). Creativity and education. *Creative Education*, 1(3), 166–169. <https://dx.doi.org/10.4236/ce.2010.13026>
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15, 107–117.
<https://dx.doi.org/10.1002/chi.617>
- Sivenius, A., Värri, V.-M. & Pulkki, J. (2018). Ekologisemmän sivistysajattelun haasteita aikamme taloudellistuneessa arvoympäristössä. Teoksessa H. Silvennoinen, M. Kalalahti & J. Varjo (toim.), *Koulutuksen lupaukset ja koulutususkko* (s. 101–128). Kasvatussosiologian vuosikirja II. Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Skår, M., Line, C., Gundersen, V. & O'Brien, L. (2016). Why do children not play in nearby nature? Results from a Norwegian survey. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 16(3), 239–255.
<https://doi.org/10.1080/14729679.2016.1140587>
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Steinby, L. (2013). Kirjallisuus ja kirjallisuuden tutkimus. Teoksessa A. Mäkikalli & L. Steinby (toim.), *Johdatus kirjallisuusanalyysiin* (s. 15–56). Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Steinby, L. & Mäkikalli, A. (2013). Kertomakirjallisuuden lajeja. Teoksessa A. Mäkikalli & L. Steinby (toim.), *Johdatus kirjallisuusanalyysiin* (s. 135–153). Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Suomela, S. (2008). Teemasta ja sen tutkimuksesta. Teoksessa O. Alanko-Kahiluoto & T. Käkelä-Puumala (toim.), *Kirjallisuuden tutkimuksen*

peruskäsitteitä (3. painos, 140–161). Tietolipas 174. Suomen Kirjallisuuden Seura.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK]. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa* (2. painos). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Tiitinen, E.-P. & Tiitinen, N. (2020). *Hyvän tahdon tarina*. Villitie.
- Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H. & Lehtonen, A. (2017). Pirullisen ongelman äärellä – Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen malli. *Kasvatus*, 48(5), s. 456–468. <http://hdl.handle.net/10138/309462>
- Tucker, Z. & Persico, Z. (2020). *Rohkea tyttö ja jättiläiset: Greta Thurnbergin innoittama satu maapallon pelastamisesta*. Lasten keskus.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Yhdistyneet kansakunnat. (2015). *Agenda 2030 – Kestävän kehityksen tavoitteet*. <https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet>
- Ylimartimo, S. (2001). Kansa ja lisää, vaiko ohi tai jopa vastaan? Lastenkirjan kuvittaja myötä- ja mielikuvittelijana. Teoksessa K. Rättyä & R. Raussi (toim.), *Tutkiva katse kuvakirjaan* (s. 79–100). Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja nro 23. BTJ Kirjastopalvelu Oy. Valtioneuvoston kanslia. (2021, 7. maaliskuuta). *Mitä on kestävä kehitys?* <https://kestavakehitys.fi/kestava-kehitys>
- Varhaiskasvatuslaki, 540 (2018). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Virkki, P. (2015). *Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä* (No 66) [Väitöskirja, University of Eastern Finland]. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1735-5>
- Venninen, T. & Kangas, J. (2018). Osalliseksi osallisuuteen. Teoksessa J. Kangas, J. Vlasov, E. Fonsén & J. Heikka (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen* (s. 188–203). Suomen varhaiskasvatus ry.
- Värri, V.-M. (2020). Ekologisesti kestävä elämänmuotomme tulee muuttua. Teoksessa H. Cantell, E. Aarnio-Linnanvuori & S. Tani (toim.),

Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja (s. 258–259). PS-kustannus.

Värri, V.-M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Vastapaino.

Willamo, R., Helenius, L., Huotari, E. & Salminen, P. (2020). Kompleksisten ympäristöongelmien ymmärtäminen vaatii kokonaisvaltaista ajattelua. Teoksessa H. Cantell, E. Aarnio-Linnavuori & S. Tani (toim.), *Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja* (s. 254–255). PS-kustannus.

World Wide Fund for Nature [WWF]. (2022, 5. tammikuuta). *Ylikulutuksen vaikutukset*. <https://wwf.fi/uha/ylikulutus/>